

Vårt Hus

Det är ett exceptionellt hus, vårt Riddarhus. Mer än en byggnad, närmast en magisk plats. Jag som har ynnesten att ha detta hus som arbetsplats, glömmer ibland nästan bort hur speciellt det är — men bara nästan. Arkitekterna, Simon de la Vallée, Heinrich Wilhelm, Joost Vingboons och Jean de la Vallée (son till Simon), har tillsammans skapat detta vackra barockpalats. Kanhända var det en lycklig omständighet att det blev fyra arkitekter i stället för en ensam, som på var sitt sätt kunde bidra till att skapa denna byggnad, där de olika arkitekternas personligheter satt sin egen prägel. Där dimensioner, utsmyckning och historien tillsammans skapat ett rum, en plats, som påverkar de människor som tillbringar tid här. Jag kan inte undgå att påverkas av Riddarhusets skönhet när jag från tunnelbanans morgonrusning via Gamla stans gränder och Munkbron närmar mig palatset. På vänster hand Riddarholmen med kyrkans uppsträckta gjutjärns spira och det vackra karolinska gravkoret. Huvudattraktionen vid Riddarhustorget är dock alldeles självklart vårt hus. På frisen lyser de latinska citaten gyllene i sina kapitäl och manar kommande generationer att föra arvet vidare; *Genom rådhighet och vishet, genom mod och segrar, efter förfädernas lysande föredöme*. Solens morgonstrålar spelar på säteritaket, på de förgyllda detaljerna på skorstenar utformade som antika offeraltare och eldsprutande vulkaner med exploderande kanonkulor. Statyerna Nobilitas (Adeln) möter mig över porten och omges av de två dygderna Studium (Fliten) och Valor (Tapperheten) som uppmanar till en arbetsdag i deras anda. Palatset utstrålar för mig dels *gravitas*, tyngd och allvar, dels lekfullhet, framtidstro och glädje. Vi ska alla vårda denna vackra dam. För visst är hon en dam, vårt Riddarhus? En värdig, vacker, ädel gammal dam. Vårt uppdrag är att vårda henne och lämna över henne till kommande generationer i ett minst lika bra skick, som vi tog emot henne från våra föregångare.

FOTO: HELEN PE.

Varje år utspelar sig ungefär 160 evenemang i Riddarhuset. Det är släktfester, bröllop, jubileer, födelsedagar och andra privata mottagningar av familjär karaktär. Riddarhuset arrangerar konserter, föreläsningar och seminarier för ättemedlemmar och för en intresserad allmänhet. Det är en stor förmån för oss ättemedlemmar att få hyra detta palats för våra privata sammankomster. Tyvärr händer det ibland att personer som inte har rätt att hyra palatset försöker påverka ättemedlemmar att hyra åt dem, i deras namn, eller försöker "lura" systemet på andra sätt. Det kan vara politiska organisationer, privatpersoner eller företag. Dessa bulvanbokningar måste upphöra, och det är något vi tillsammans måste hjälpas åt att stävja. Att ha sin fest på denna magiska plats är ett privilegium, som vi tillsammans måste vårda.

Erik Drakenberg, riddarhussekreterare

Adelsmötet höll borgfred

Synnerligen god stämning vid öppningsmötet

ADELSMÖTET 2019 samlades för öppningsmöte lördagen den 16 februari, på pricken 150 år sedan det första adelsmötet som hölls tisdagen den 16 februari 1869. Då hade adeln tre år innan röstat för ständsriksdagens upplösande och för en representationsreform, vilket innebar att den röstat bort sig själv som politiskt stånd. Till skillnad från övriga riksdagsstånd kunde emellertid adeln inte bara upplösas. Ätterna ägde gemensamt riddarhuspalatset och förvaldade ett antal stiftelser. Därför skapades ett unikt rättssubjekt, Ridderskapet och adeln, som i dagligt tal ofta benämns Riddarhuset. I stället för att samlas till politisk riksdag skulle nu adelsmöte hållas vart tredje år för att hantera interna angelägenheter.

HÖGTIDLIGT ÖPPNANDE

Innan adelsmötet öppnas sker uppprop och pollettutdelning under högtidliga former. I Riddarhussalen ropade härolden, riddarhussekreteraren herr Erik Drakenberg, upp namnen på de 181 deltagare som i tur och

ordning gick fram för att hämta en pollett, beviset på rösträtt vid adelsmötet, ur riddarhusdirektionens ordförande greve Gustaf Wachtmeisters hand.

Utanför strålade solen på klarblå himmel, flaggorna vajade i ljumma vindar och vårens nära förestående entré låg i luften när den stående församlingen höll en tyst minut för bortgångna ättemedlemmar och där efter traditionsenligt lyssnade till äldste grevens inledande anförande som alltid börjar just så här: *Högvälborne herrar grevar och friherrar, välborne herrar ridders- och adelsmän, mina herrar!*

Efter en kort historisk exposé fortsatte greve Johan Lewenhaupt:

– Här fattades tidigare beslut om fosterlandets öden. Numera har vi, som jag ser det, två stora uppgifter – att fostra våra unga om stil och hållning, aktning och respekt för normer och livsregler från gångna led samt att förvalta ett historiskt arv. Historiska minnen ska leva, inte vara dammiga föremål på ett museum. Och de ska inte bara hållas vid liv, de ska även förvaltas och utvecklas vidare.

Med förhoppning om ett bra stundande möte och ett stort tack till riddarhusdirektionen och kansliet för de gångna tre årens verksamhet avslutade greve Lewenhaupt sitt anförande med orden: vi gå nu till val. Sex rösträknare tog plats vid bordet och mötet valde genom handuppräckning och med total enhällighet adelsmötets mötesordförande herr Carl Cederschiöld, vice ordförande och tre delegerade. Herr Carl Cederschiöld tackade för förtroendet och lovade att försöka se till att göra mötet bra och effektivt, med utrymme för givande diskussioner om så krävdes men ändå med målsättningen att hålla tidsramarna.

DET VÖRDSAMMA MEMORIALET

Därefter var det dags för punkt fyra i föredragningslistan, direktionens redogörelse för *Det Vördsamma Memorialet*, det vill säga berättelsen om de gångna tre årens verksamhet. Greve Gustaf Wachtmeister inledde med att uppmärksamma det stora kommu-

Den 16 februari bjöd på ett trevligt trevande vårväder. De välkända deltagarna i adelsmötet 2019, greve Gustaf Lagerbjelke och herr Carl Rosenblad, träffades på riddarhustrappan.

Upprop och pollettutdelning sker under högtidliga former innan adelsmötet öppnas. 181 deltagare fick en pollett ur riddarhusdirektionens ordförande greve Gustaf Wachtmeisters hand.

Ett enhälligt ja med handuppräckning för valnämndens förslag till adelsmötets ordförande, vice ordförande och delegerade.

nikationsarbete som pågått sedan 2010 och som satt igång en förändringsprocess, med en positionsförflyttning från att Riddarhuset uppfattas som slutet och passivt till att vara mer öppet och aktivt och en vision att vara en viktig kunskapskälla i berättelsen om Sverige.

– Det ställer krav på oss och på kansliet. Det innebär att vi ska ha vetenskaplig höjd i vårt arbete, korrekta genealogier och att vi tillgängliggör vår historia.

För att uppfylla löftet om vetenskaplighet och korrekta genealogier pågår en stor satsning på en revidering av Riddarhusets stamtavlor som rymmer över 330 000 personer, ett gediget arbete som löper över flera mandatperioder. Han spekulerade kring frågan hur Riddarhusets kunskapsskatt med historiskt material sedan ska tillgängliggöras.

– Vi digitaliserar naturligtvis, men det tar tid och vi har inte löst alla frågor kring tillgänglighet än: till vem, hur och eventuell kostnad. Det är en fråga som skickas vidare till framtiden.

Greve Wachtmeister kunde också konstatera att Riddarhuset står på en stabil ekono-

misk grund och att 23 miljoner kronor är avsatt i Herculesfonden för framtida palatsunderhåll, vilket känns tryggt liksom att verksamheten sköts av mycket kompetent personal och eminent ledning under riddarhussekreteraren herr Erik Drakenberg, något

som föranledde greve Wachtmeister att med lättad ton deklarerar:

– Vi kan se framtiden an med tillförsikt.

Kassadirektör och vice direktionsordförande herr Patrik Tigerschiöld föredrog sedan värdepappersutvecklingen som de

Sex rösträknare tog plats vid bordet. Jämte riddarhussekreteraren herr Erik Drakenberg syns friherre Otto von Schwerin, herr Peder Ribbing, herr Henrik Edelstam, friherre Carl Lowisin samt ryggtaflorna på grevarna Carl Johan Cronstedt och Claes Mörner.

Direktionsledamoten Carl Henric Kuylenstierna föredrog tillståndet i Sparres Stiftelse och vården av riddarhuspalatset.

Valnämndens förslag till utskott föredrogs av valnämndens ordförande greve Christoffer Hamilton.

gångna tre åren varit fantastiskt bra med en real avkastning om 5 procent årligen, vilket torde vara unikt i ett historiskt perspektiv. Herculesfonden har gått upp med cirka 15 procent de sista tre åren men varningstecken om en stundande lågkonjunktur syns tydligt, bland annat var aktiemånaden i december 2018 den sämsta sedan 1931.

– Vi måste vara realistiska. Direktionen har tidigare satt ett krav på 3 procents real avkastning men det är sänkt till 2,5 procent. Signalerna är tydliga, vi tror inte på en hög real avkastning de närmaste fem till tio åren. Där för känns det skönt att vi har samlat i ladorna.

Domändirektör herr Hans von Stockenström redogjorde för läget på domänerna och kunde glädjande konstatera att skogs-konjunkturen gått från bra till oslagbart bra under åren 2016–2018 och att 2019 nog också ger ett hyfsat resultat.

– Och för pengarna lagar vi våra slott och herrgårdar, bland annat har stora renoveringar gjorts på O.G. Paulis födelsehem Stjärnevik och på Föllingsö. Löfstad slott kostar cirka två miljoner kronor årligen vilket är ungefär vad vi får in från bergtäkten på samma domän.

Han nämnde också de under perioden mycket uppskattade Domändagar som hål-

lits på Kronovall och Löfstad för närboende ättemedlemmar. Domänkollegan herr Carl Henric Kuylenstierna berättade om stiftelsen vid Kronovalls slott som fått ett nytt på-

Herr Erik von Hofsten, ansvarig för kommunikation i direktionen, undrade hur många som följer Riddarhuset på Facebook och Instagram.

kostat tak och där försäljningen av Trälleborgsgården gjort stiftelsen skuldfri.

– Vi har nu kunnat placera åtta miljoner kronor i Hercules och kan lyfta avkastningen till behövande, vilket ju är huvudändamålet med stiftelsen.

RELEVANT INNEHÅLL

Friherrinnan Rebecka Millhagen Adelswärd föredrog Riddarhusets numera omfattande och ambitiösa kulturverksamhet, en utveckling som ska ses i ljuset av att förmedla och levandegöra det historiska arv som Riddarhuset är satt att värna och vårda. Ambitionen med kulturprogrammet är att fylla kommunikationsstrategin med ett kunskapsinnehåll vilket numera sker genom ett stort antal offentliga föreläsningar, utställningar och konserter. Nya samarbeten, bland annat med Drottningholms Barockensemble och de Kungliga akademierna har inletts och Riddarhuset har även arrangerat genealogiska och heraldiska symposier samt delat ut kulturstöd till bok- och forskningsprojekt som behandlar ämnen med relevans för Riddarhuset.

– Kulturverksamheten ska förvalta och vårda gammal tradition men också skapa nya. Det är i högsta grad en levande miljö

som gör det möjligt att ta del av ett historiskt arv.

Herr Erik von Hofsten inledde sin presentation med att fråga hur många i församlingen som följer Riddarhuset på Facebook och Instagram, när möjligheten nu finns att i sociala medier ta del av vårt stoff i berättel-

Ryktet om att röstsedlarna höll på att ta slut föranledde ett litet ordnat kaos i Riddarhussalen.

sen om Sverige. Han gick igenom Riddarhusets kommunikationsplattform med vision, budskap, målgrupper och mål och menade att arbetet måste utgå från att först ge mål-

grupperna kunskap om vad Riddarhuset är för att sedan förhoppningsvis kunna skapa en djupare relation till dem.

– Vi har blivit bättre på att berätta om och gestalta adelns historia och vi når ut med detta på fler sätt än tidigare, genom sociala medier, en ny hemsida och nyhetsbrev.

Därefter var det dags för greve Wachtmeister att överlämna *Det Vördsamma Memorialet* till adelsmötets ordförande vilket han gjorde med orden:

– Som ni ser pågår en inriktningsförändring i vår verksamhet. Vi går mot nya tider!

MOTIONER OCH VAL

Nu öppnades möjligheten för adelsmötets deltagare att lämna motioner. Sammanlagt framlades åtta yrkanden vid mötet och det finns därefter tid att i ytterligare sex dagar lämna motioner till Riddarhuset för utskottets beredning av dessa fram till slutmötet som hålls i juni.

Så var det dags för val av riddarhusutskott. Detta har vid adelsmöten den senaste tiden varit en källa till motstridiga ställningstaganden som placerats i olika ringhörnor: vilka är egentligen valbara till utskottet? Vid adelsmötet 2016 fattades beslut om en vägledande princip som innebär att utskottet endast kan utses bland adelsmän som har rätt att taga säte och stämma vid adelsmöten medan det

Direktionskollegorna friherrinnan Rebecka M. Adelswärd och herr Patrik Tigerschiöld sammanstrålade i Stenhallen.

En god stämning präglade hela öppningsmötet och den blev särskilt tydlig under den välsmakande middagen.

till andra förtroendeposter, exempelvis direktion, medaljnämnd och revisorer går att välja andra ättemedlemmar. Valnämndens ordförande greve Christoffer Hamilton föredrog kortfattat valnämndens arbete och uppgift: att hitta lämpliga personer inom olika verksamhetsområden – ekonomi och intern kontroll, juridik, domäner, IT, kommunikation och kultur (även byggnadsvård och genealogi), med spridning över landet och gärna en viss åldersfördelning. Därefter läste greve Hamilton upp valnämndens förslag och det var dags för mötet att genom valsedlar lägga röst i frågan. Det hade inte inkommit något alternativt förslag, däremot gick ett rykte om att valsedlarna i salen höll på att ta slut vilket ledde till lite av ett ordnat kaos innan lugnet återfann sig. Röstningen genomfördes bänkvís och rösträkarna kunde strax därefter redovisa 169 giltiga röstsedlar (två ogiltiga då namn strukits på valsedeln) för valnämndens förslag. Borgfreden som slutits 2016 höll sig väl.

Utomhus hade mörkret fallit när det högtidliga mötet nu avslutades och det var dags att under mer avslappnade former ägna sig helhjärtat åt social samvaro. Stenhallen fylldes snabbt med sorlet av den goda stämning som präglade hela adelsmötets öppningsmöte. Vid greve Wachtmeisters tal vid middagen fick den nya restauratören Sita von Essen spontana applåder för den välsmakande maten, applåder som sedan återkom när han sammanfattade de senaste nio åren som direktionens ordförande, en post han nu ställer till förfogande.

– Det är en ynnest att jobba i en sådan här organisation med vitt skilda verksamheter och en direktion som vilket börsbolag som helst skulle vara avundsjuk på. När jag började 2010 ville jag något, och det är nu genomfört. Som ni hörde på dragningen, vi har ändrat inriktning, det är något nytt som hänt på Riddarhuset, och det är något som är vårt och värt att vara stolta över.

Herr Nils Bildt i det nyvalda riddarhusutskottet tog också till orda och tackade adelsmötet för val av ett »dream team». Som traditionen bjuder höll adelsmötets ordförande middagens tacktal, vilket han gjorde mot bakgrund av citatet »*Det land som inte vårdar sin historia har ingen framtid.*» Herr Cederschiöld kunde konstatera att det finns anledning att bidra till spridandet av svensk historia och kulturtraditioner – »och det här huset susar av historia» – men att vi också har att jobba framåt och utveckla verksamheten.

– Det viktiga är ju egentligen inte adeln i sig utan historien, traditionerna och kulturen, och att vi kan föra ut det på olika sätt.

Så blev öppningsmötet en lugn och glad tillställning som ytterligare gestaltade den förflyttning från form till relevant innehåll som präglade Riddarhuset de senaste åren. I juni är det dags att återsamlas för att vid slutmötet ta ställning till utskottets granskning, motioner och propositioner samt förrätta val, bland annat av ny direktion. ☞

Louise Ribbing

FOTO: JENS SJUNNESSON.

2019 års adelsmöte

ORDFÖRANDE

Herr Carl Cederschiöld, f. 1945, civilekonom, fd finansborgarråd

VICE ORDFÖRANDE

Herr Peder Hammarskiöld, f. 1955, advokat

DELEGERADE

Friherre Thorsten Leijonhielm, f. 1947, fd advokat

Friherre Henrik von Vegesack, f. 1943, överste
Herr Staffan Riben, f. 1941, jur kand

RIDDARHUSUTSKOTTETS LEDAMÖTER

Greve Claes Lewenhaupt, f. 1977, jur kand

Greve Carl Lewenhaupt, f. 1958, creative director

Greve Rütger Wachtmeister af Johannishus, f. 1954, civilekonom
Greve Gabriel Mörner af Morlanda, f. 1979, jägmästare

Greve Christoffer Hamilton, f. 1952, jur o fil kand

Greve Fredrik Falkenberg af Bålby, 1967, tekn dr

Greve Otto Thott, f. 1979, fil kand

Friherre Richard Fleetwood, f. 1957, jur kand

Friherre Carl-Johan Hamilton af Hageby, f. 1977, civilingenjör

Friherre Fredrik Barnekow, f. 1959, bankdirektör

Friherre Olof Hermelin, f. 1963, civilekonom

Friherre Carl Michael Raab, f. 1962, fil kand

Herr Joakim Pauli, f. 1967, systemingenjör

Herr Mats Du Rietz, f. 1979, jägmästare, civilekonom

Herr Nils Bildt, f. 1952, civilekonom

Herr Sebastian Tham, f. 1982, fil kand

Dags för slutmöte

DEN 1 JUNI börjar adelsmötets slutmöte. Då beslutar ättrepresen-
tanterna om vad Riddarhuset ska arbeta med de kommande tre åren,
genom att ta ställning till de projektförslag som direktionen lagt
fram och de motioner som anmälts under adelsmötets öppnings-
möte och kort därefter. Adelsmötet röstar även fram en ny direktion,
medaljnämnd, revisorer och valnämnd för adelsmötet 2021.

De som tog ut pollett vid öppningsmötet men inte har möjlighet
att närvara vid slutmötet kan lämna sin pollett till en annan repre-
sentant för ätten. Detta sker genom att skicka ett e-postmeddelande
till kansli@riddarhuset.se som vidarebefordrar ärendet till utskottet.
De som hämtade ut pollett vid öppningsmötet får en kallelse till slut-
mötet utskickad per e-post.

NYANMÄLD TILL SLUTMÖTET

De ättemedlemmar som inte närvarade vid öppningsmötet men som
vill delta i slutmötet har möjlighet att göra så, antingen genom att re-
presentera sin egen eller annan ätt (det senare kräver fullmakt) – så
länge inte ätten ifråga representerades vid öppningsmötet.

1. Kontakta kansliet för att försäkra dig om att ätten inte representeras
des vid öppningsmötet, det vill säga att ingen redan tagit ut pollett.
2. Logga in på hemsidan och anmäl dig till möte och lunch (200 kro-
nor). Inloggningsuppgifter erhålls av kansliet.
3. Polletten hämtas ut vid slutmötet den 1 juni 2019.

Observera att endast de ättemän som är svenska medborgare och
fylla 21 år kan delta i adelsmötet. Dessutom ska kapitationsavgiften
vara betald.

VAD GÄLLER FÖR FULLMAKT?

Frågor och missförstånd gällande fullmakt är vanligt förekommande.
Många tror att fullmakt behövs för att företräda sin egen ätt om man
inte är huvudman. Så är inte fallet. Företräder en adelsman sin egen
ätt behövs ingen fullmakt. Då är det i stället huvudmannarätten (se
Adelskalendern) som utgör vem som får representera ätten. Om hu-
vudmannen för ätten inte har möjlighet att närvara kan vilken med-
lem som helst i ätten representera, om han i övrigt uppfyller kriteri-
erna för representation. Om flera personer från samma ätt vill gå är
det huvudmannarätten som avgör, det vill säga den som är närmast
besläktad med huvudmannen.

Om en huvudman inte uppfyller kriterierna för att representera
vid adelsmöte, till exempel för att han inte har betalt sin kapitations-
avgift, har han heller inte rätt att utfärda fullmakt. I dessa fall går van-
ligtvis uppdraget vidare till närmast berättigade ätteman. Det finns
dock undantag, exempelvis för § 37-ätter som då inte kan represen-
teras alls eftersom endast huvudmannen är adlig.

En fullmakt krävs om en adelsman ska företräda en annan ätt än
sin egen. Det är dock inte säkert att den med fullmakt får företräda
ätten. Om någon som tillhör ätten anmäler sitt deltagande går denne
före personen med fullmakt.

En ättemedlem kan endast representera en ätt och har bara en
röst vid adelsmötet. Detta även om han är huvudman för sin egen ätt
och har fullmakt för en annan. Han måste då välja vilken av ätterna
han önskar representera.

MATERIAL PÅ RIDDARHUSET.SE

Inför slutmötet publiceras all relevant information på hemsidan
riddarhuset.se under den inloggningsbara rubriken Adelsmöte. Det
gäller till exempel samtliga motioner samt utskottets och direktionens
svar. Inloggningsuppgifter erhålls av kansliet i samband med anmälan
till slutmötet. Anmällda till öppningsmötet har redan erhållit dessa.

MOTIONER I KORTHET

*Till dess att Arte et Marte lämnades till tryck hade elva
motioner inkommit till adelsmötet.*

REPRESENTATIONSREFORM

Om tillägg i Riddarhusordningen så att huvudmannen själv kan
utse efterträdare för ätten.

ADELSKALENDERNS INNEHÅLL

Om att huvudman ska kunna besluta om utökad information i
Adelskalendern.

JAKTKLUBB PÅ KRONOVALL

Om bildandet av en jaktklubb för adeln med särskild inriktning
på ungdomar.

TRYCKTA STAMTAVLOR

Om att publicera stamtavlorna i bokform.

HERALDISKT VERK

Om att publicera ett heraldiskt verk om sköldebrev.

TAMM OCH THAM

Om att flytta medlemmar av släkten Tamm ur stamtavlan för
ätten Tham till friherrliga släkten Tamm.

DIGITALISERA PORTRÄTTSAMLING

Om att avsätta resurser för att tillgängliggöra samlingen av por-
trättfotografier genom digitalisering och registrering.

BESÖKSAPP

Om att avsätta resurser för att ta fram en besöksapp.

GÄSTER VID SLUTMÖTET

Om att kunna bjuda in kvinnor till avslutningsceremonier i
samband med adelsmötets slutmöte.

GENETISK OCH DNA-ANALYTISK STRATEGI

Om att överväga att ta fram en genetisk och DNA-analytisk stra-
tegi för Riddarhuset.

TURORDNINGSREGLER

Om att ändra den turordning att representera viss ätt som finns
angiven i Riddarhusordningen.

Trebandsverk om bildskatten i Riddarhussalen

TILL ADELSMÖTETS AVSLUTNING i juni 2019 ska bokverket *Riddarhusets vapensköldar* vara klart. Det handlar om de 2 331 vapenmålningarna på kopparplåtar som täcker Riddarhussalens väggar. Magnus Bäckmark, som skriver den textkommentar som åtföljer varje bild, berättar här om arbetet:

Bruket att hänga upp vapenplåtar började redan i det gamla Riddarhuset som låg vid Tyska kyrkan. Peter Kruse, ståthållare i Kopparbergslagen, förärade kopparplåtar till ändanålet och 1633 befallde lantmarskalken att ätterna skulle låta måla sina vapen på dem, vilket ätterna gick med på. År 1672 togs ett förnyat beslut om att salen i Riddarhuset – nu det nuvarande – skulle prydas med vapenmålningar. Bemålningen var något ätterna själva ombesörjde. Ibland dröjde det flera generationer efter introduktionen innan en vapenplåt kom på plats. För ungefär var femte introducerad ätt blev det aldrig av, men alla nu levande ätter är representerade av en målning i varje fall.

Det är fantastiskt att det här materialet lyfts fram av Riddarhuset. Mycket omsorg har lagts ned på målningarna. Den kvalitetsmässiga variationen spänner från konstnärlig briljans, med nästan kusligt levande figurer och påtaglig volymkänsla, till stela och platta amatörförsök. Att plåtarna har satts upp under en 300-årsperiod gör att man kan följa utvecklingslinjer i vapenmåleriet över tid.

Det som har slagit mig är hur stor del av samhällslivet det här med vapensköldar var. Vad gäller tiden fram till början av 1700-talet har jag ofta haft anledning att leta upp de sköldebrevsavskrifter som finns i Riksregistraturet. Där förekommer stora som små statsärenden – korrespondens med andra makter, utnämningar, stadsprivilegier, gods-donationer, instruktioner till olika ämbetsmän, utfärdanden av utrikes respass, skattebefrielser för fattiga änkor och så vidare. Vissa perioder är det, grovt uppskattat, i storleksordningen ungefär vart tionde ärende som regenten och rådet befattar sig med som är ett sköldebrev.

UPPGIFT FÖR EN MÅLAR-MÄSTARE – ELLER KANSKE TECKNINGSBEVÅGADE SVÅGERN?

Bara för några få målningar är konstnärerna bakom Riddarhussalens målningar kända till sina namn, i så fall tack vare att deras målningensarbete nämns i bevarade kvittenser eller liknande. Uppdraget att förfärdiga vapenmålningar till Riddarhussalen gick ofta till huvudstadens ämbetsmålare, det vill säga de som var knutna till målarskrået. När en målning väl kan knytas till en individ finns det som regel fler målningar som av stilen att döma är utförda av samma hand och som då kan attribueras till samma upphovsman. Före 1700-talets mitt är konstnärerna som regel okända till namnet, men deras alster kan ändå grupperas med ledning av målningstilen. Det här sorteringsarbetet, som ingen gett sig på tidigare, ger besked om när i tiden en stor del av målningarna har tillkommit.

En betydande andel av målningarna är dock »udda fåglar», stilmässigt sett. I de fal-

Magnus Bäckmark (född 1974), fil. kand., har ägnat sig åt heraldik – arkivutredningar samt även teckning och målning – i kombination med släktutredningar som egen företagare på heltid sedan 1998. På vägen har det bland annat blivit en handbok, *Heraldiken i Sverige*, 2001, på Historiska Medias förlag, med Jesper Wasling, och en bok om vapen och andra identitetsmärken inom Svenska kyrkan, *Kyrkans märken – vapen, stämplor, sigill, emblem*, 2006, på samma förlag, med Marcus Karlsson. Han är också, sedan utgåvan 2003, redaktör för *Svenska Släktkalendern*, där vapen och sigill figurerar.

FOTO: CRISTER LINDSTRÖM.

Ett exempel på ett praktfullt målat vapen, för adliga ätten Clerck, nr 1382, adlad 1699. Konstnären har skapat illusionen att vapnet är placerat i en nisch inhuggen i en stenvägg.

I sköldemärken invävs bilder och symboler från när och fjärran. I den nedre delen av skölden för adliga ätten Fabritius, nr 1120, fastställt 1687, syns emblemet för den persiska Safaviddynastin, vilket så småningom blev en nationalsymbol och ingick i Irans statsvapen fram till revolutionen 1979. Den adlade, Ludvig Fabritius, hade uthärdat tre år som slav i Persien och agerade senare som svensk diplomat där tack vare sina ovanliga kunskaper om det persiska språket och kulturen. Hjälmprydnaden är en »Persianisk Turbant» (persisk turban).

len kan det vara någon officerskollega, familjemedlem eller någon i vänskretsen som var mer eller mindre skicklig i teckning och målning som kunde anförtros uppdraget att åstadkomma en vapenmålning. Denna behövde då kanske inte kosta något, eller inte så mycket, för adelsmannen.

Den större delen av *Riddarhusets vapen-sköldar* består av mina kommentarer till fotografierna av varje vapenplåt. Om varje plåt berättar jag bland annat vad det är vi ser i vapnet, varför just dessa bilder har valts (om det är känt) samt för vem och när vapnet har fastställts. Ett dussintal redogörelser för familjetraditioner kring eller ättemedlemmars egna forskningsrön om sina ättevapen har inkommit som svar på den efterlysning som under produktionstidens början publicerades här i *Arte et Marte*. Det vill jag tacka särskilt för.

I TILLKOMSTORDNING

Unikt i det här bokverket är att vapnen är placerade i tidsordning efter sin tillkomsttid, alltså efter tidpunkten för adlandet eller, i äldre tid, äldsta kända belägg. Genom bläddring kommer man därför att få en helhetsuppfattning om hur sättet att komponera vapen har förändrat sig över tid. Som det faller sig fördelar sig materialet i tre ungefär lika stora delar (bokband) – 1. Medeltiden och Vasatiden, 2. Karolinsk tid och 3. Frihetstid till 1900-tal.

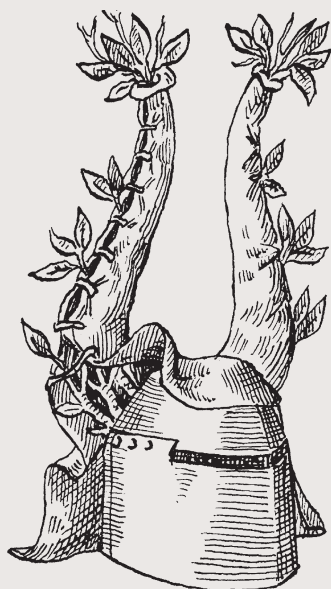
De föremål, händelser och företeelser som paraderar genom den här bildkavalkaden representerar på många sätt Sveriges historia, berättad i färgsprakande bilder. Betydelsefulla krigshändelser sätter spår i nya vapen, liksom viktiga skiften vad gäller landets styrelse (till exempel kröningar, Gustav

III:s statskupp), men man kan även följa den industriella och tekniska utvecklingen i bildmotiven. Man lär sig mycket om vardagen i krig och fred samt om gångna tiders tankeuniversum och symbolvärld genom allt ifrån kyrkfanor och vakande tranor till bastardsträngar och vädurhorn.

Bokverket rymmer också fördjupande artiklar av olika specialister. Johan Rosell är redaktör och den grafiske formgivaren Dick Norberg står för böckernas yttre gestaltning. Fotona av vapenmålningarna är tagna av den prisbelönta fotografen Gabriel Hildebrand. ☞

Magnus Bäckmark

FOTON, IBLAND DETALJUTSNITT AV FOTON, AV VAPEN-SKÖLDAR I RIDDARHUSSALEN: GABRIEL HILDEBRAND, RIDDARHUSET

Vesselhorn är en typ av horn som bara finns i heraldikens värld. Under senmedeltiden och vasatiden var det ett av de vanligaste bildvalen i hjälmprydnader. Här syns de i det vapen som 1581 fastställdes för den ätt som på Riddarhuset kom att få numret 74 och benämnas Lilliesparre af Kragstad. Ibland kallas föremålen bara horn, ofta buffelhorn, i senare tid någon gång elefantsnablar. Den etablerade benämningen har en nästan lika exotisk rot – ordet vessel, i fornsvenskan väsel, anses vara en ombildning av det medellågtyska ordet wesent, för visent (europeisk bison). Varken bufflar eller visenter har dock horn som slutar i mynningar. En teori om hur horntypen har uppkommit syns i Aage Wulffs skiss (ur *Vaabenhistoriske aarbøger*, XIII, 1966): Till torneringar skapades modeller av oxhorn med hjälp av kvistar och kläde (tyg), även läder, till att ha på hjälmen. I sammandrabbningarnas hetta gick de ihopträcklade skarvarna lätt upp, inte minst på hornens spets, med påföljd att tyget eller lädret öppnade sig lite där. Därmed fick hornen sina mynningar, som snart kom att uppfattas som att de hörde till hornhjälmprydnaden.

Den här målningens upphovsman är känd, tack vare en bevarad kvittens i Stedtska släktarkivet, Riksarkivet. Kvittensen ger att målningen förfärdigades 1770 av Jacob Schultz i Stockholm. Mantalslängden för samma år ger vid handen att Schultz var målarmästare, 51 år gammal, och bosatt i kvarteret Stormhatten i Jakobs församling med hustru, två svägerskor och tre lärgossar i åldrarna 14–16 år. Schultz har utfört en rad andra vapenplåtar. De är igenkännliga på hjälm-täckets och hjälmens utformning, men lättast på hans särpräglade och konsekventa skrivstil, alltid skriven med vit färg.

Polisen i Storbritannien känns enligt en gammal tradition igen på ett schackrutemönster på hattband och nu för tiden även på bilar – vilket har fått efterföljd även i andra länder, däribland Sverige. Mönstret går ytterst tillbaka på sköldemärket för den skotska ätten Stuart, vilket är känt redan från 1100-talets slut, då ättens innehav av det ärfliga ämbetet high steward inleddes. Från titeln, som motsvarar rikshovmästare, kommer namnet Steward/Stuart. Till höger är Riddarhussalens återgivning av skölden för adliga ätten Stuart, nr 86, vilken har sköldemärket i fråga i sköldens övre högra hörn från betraktaren sett.

Ibland ligger vissa händelser till grund för motivvalet i ett vapen. Johan Bauman (född 1646) förde befälet på skeppet Kalmar under sjöslaget vid Køge bukt (Køge Bugt) söder om Köpenhamn 1677. Hans skepp blev skjutet redlöst, så han retirerade till Malmö där fientliga skepp ansatte honom hela dagen därefter. När lagret av krut och kanonkulor började ta slut nödgades han föra i land sin besättning och lät sätta skeppet i brand, så att danskarna inte skulle komma över det. Uttryckligen på grund av detta befordrades han till major, och när han fem år senare adlades Bogeman, nr 1038, blev händelsen illustrerad i hans vapen.

Carl Johan von Hulthusen (1715–1791) var officer till yrket och är en av de amatörmålare som är representerade i Riddarhussalen. Den målning som han utförde för sin svägerskas makes ätt Svedenhielm, nr 1751, adlad 1707, är ovanligt nog försedd med signatur på baksidan.

Lansfanorna i hjälmprydnaden för Granatenhielm, adliga ätt nr 996, är i sköldebrevet från 1681 fastställda som polska kopiar. Ordet kopia, lånat från ryskans kopio, 'lans', var gängbart i Sverige på 1600-talet men är bortglömt i dag.

Pigga, alerta, triumferande – det är något som djur och figurer gärna får vara inom vapenkonsten. Här har konstnären lyckats med ett uttryck i den riktningen vad gäller lodjuret i vapnet för adliga ätten Lohiell, nr 1302, fastställt 1693.

En mild förnumstighet och godhjärtad humor är inte ovanlig i vapenbilder. Här är det ugglan i det år 1719 förlänade vapnet för adliga ätten Uggeklö, nr 1609, som med en blandning av självklar stolthet och skärrad uppsyn försöker fokusera blicken.

Andra gånger blir uttrycket annorlunda. Notera hur modfälld vildmannen ser ut i målningen av vapnet för adliga ätten Manderström, nr 1392, fastställt 1703.

Flera saker och ting nämns i sköldebrev med ord och benämningar som sällan förekommer i andra texter och som i flera fall inte är kända för Svenska Akademiens ordbok. Hulsenträd är ett exempel på det. Så kallas träslaget på den ligande stubben med tre gröna blad som finns i skölden för adliga ätten Hulshorst, nr 363, i dess sköldebrev från 1646. Ordet är ett översättningslån av ett äldre tyskt ord för järnek, Hülsenbaum.

Många ovanligare föremål förekommer i vapenbilder. Här syns i de infällda detaljutsnitten bultar – enligt ätternas respektive sköldebrev – dels i skölden för Butterlin, adliga ätten nr 546, fastställt 1651, och dels i skölden för von Mengden, friherrliga ätten nr 198, fastställt 1653. En bult är en ceremoniell stridsklubba som användes i Polen och Litauen. Mannen på porträttet, Litauens storhetman Kazimierz Jan Sapieha (1637/42–1720), håller en diamantförsedd sådan som är tillverkad ca 1684.

FOTO: NATIONALMUSEUM.

Riddarhusets vapensköldar

Specialerbjudande vid förhandsbeställning

Riddarhuset producerar ett magnifikt heraldiskt bokverk i tre band om samlingen av de berömda vapenplåtarna i Riddarhussalen. För första gången åskådliggörs samlingen och varje sköld får sin egen berättelse. Utgivningen sker i juni 2019.

Banden är rikt illustrerade med nytagna bilder av den prisbelönte fotografen Gabriel Hildebrand och till varje vapensköld finns en förklarande text av författaren och heraldikern Magnus Bäckmark. Böckerna innehåller även fördjupande och intresseväckande artiklar om heraldikens universum.

Bokverket kommer att säljas med eller utan en exklusiv kassett. *Ordinarie pris är 2 100 kronor med kassett eller 1 800 kronor utan kassett.* För den som vill säkerställa sitt exemplar av bokverket finns ett förmånligt erbjudande vid förhandsbeställning.

Specialpris 1 800 kr

Detta specialpris inkluderar en exklusiv kassett i begränsad upplaga. Eventuell frakt tillkommer. Beställning och betalning sker via webbutiken på riddarhuset.se eller på Riddarhuset. *Ordinarie pris 2 100 kr.*

» När jag hörde talas om det här bokverket blev jag lycklig. Det är precis den här typen av stora, påkostade och vetenskapliga referensverk som det svenska historikersamhället behöver. Att det blir verklighet visar att vi trots allt lever i ett kulturland.«
DICK HARRISON, professor i historia

RIDDARHUSET
Ett historiskt arv

Ulrika Eleonoras massadlande

1719–1720

Ett sätt att få politisk makt eller fullföljandet av en tradition?

PERIODEN FRÅN MARS 1719 till mars 1720 utmärker sig i den svenska adelns historia som ett rekordår i fråga om antal adlade släkter. Hela 182 ätter begåvades med sköldbrev, 48 blev friherrliga och 15 grevliga – sammanlagt 245 familjer kom alltså att göra en ordentlig klättring till samhällsstegens högsta pinnar. Regenten som stod för detta frikostiga adlande var drottning Ulrika Eleonora, som tagit plats på Sveriges tron efter Karl XII:s död. Som prinsessa hade hon spelat en ganska undanskymd roll i rikets affärer tills hon fick säte i rådet under kungens frånvaro från riket i efterdyningarna till slaget vid Poltava. Hon var också en tillbakadragen person, men mycket talar för att hon inte alls var så beskedlig och oansenlig som eftervärlden ofta velat göra henne till.

Trots att Ulrika Eleonora ärvt sin danskfödda moders förnamn bräddes hon nog mer på sin far Karl XI: förvisso tillbakadragen, men samtidigt viljestark, envis och påfallande medveten om sin och den pfälziska dynastins höghet. Liksom fadern var hon också starkt religiös och läste gärna religiös litteratur, men till skillnad från fadern hade hon vida estetiska intressen och var bland annat mycket musikintresserad. Musikintresset kan ha varit en förenande länk med den person som under hela hennes liv kom att stå henne närmast, kammarpigan Emerentia från musikersläkten Düben. Emerentia kom genom Ulrika Eleonoras försorg att bli den enda svenska kvinna som adlats (von Düben) för sina egna meriter. Till sammans med sina bröder upphöjdes hon i friherrligt stånd 1719 av sin vän och välgörarinna, vars intressen hon försvarade med obrottslig lojalitet livet ut.

Genom sitt äktenskap med arvprins Fredrik av Hessen-Kassel, sedermera kung Fredrik I av Sverige, hade Ulrika Eleonora förverkat sin arvsrätt till Sveriges krona. För

att acceptera henne som drottning efter broderns död tvingade rådet och riksdagen henne godkänna en regeringsform som starkt beskar kungamakten – Frihetstiden ersatte det karolinska enväldet. Drottningen hade svårt att finna sig i denna roll, uppväxt som hon var i ett hov präglad av en absolutistisk ideologi. Detta bidrog till att hennes tid på tronen blev kort, innan ett år gått efter sin kröning abdikerade hon till förmån för sin make. Ulrika Eleonora gick dock inte helt frivilligt. Hennes önskan var att makarna skulle samregera på likställd fot, och in i det sista försökte hon genomdriva detta. Riksdagen och rådet vägrade dock att gå med på hennes villkor.

Eftersom tiden på tronen blev så kort, omkring ett år, hann drottningen inte sätta särskilt stora avtryck i riket. Men hennes frikostighet med adelstitlar blev både omtalad och beryktad. De negativa omdömena har varit de absolut vanligaste, både bland 1700-talskommentatorer och 1800- och 1900-talshistoriker. Massadlandet har setts som ett försök av drottningen att befolka Riddarhuset med lojala anhängare som skulle se till att kungamakten inflytande över politiken kunde stärkas, även under de nya konstitutionella spelregler som gav riksdagen det avgörande inflytandet. Det har rentav framförts att det specifika syftet var att få stöd på Riddarhuset för att göra Fredrik till Ulrika Eleonoras samregent. De negativt inställda kommentatorerna ansåg – oftast utan att anföra något stöd – att en mängd ovärdiga upphöjts till adlig värdighet. Utdelningarna av adelskap och utnämningar till högre tjänster skedde i ett sådant tempo att det skapade osäkerhet bland folk på Stockholms gator om hur de skulle titulera bekanta de inte sett på ett par dagar – kanske hade de fått en ny och finare titel sedan sist? Denna smått komiska förvirring står i kon-

trast till det allvar som de män som förbättrat sin samhällsställning betraktade det som hänt. Detta framgår tydligt i följande framställning:

Vid slutet av detta år [1719], hände mig och några flera av Riksens Råde en oförmödad hög ära; i det Hennes Kungl Maj:t den 31 December, i nåder gott funnit, att förhöja mitt Stånd till en Grevlig Dignitet och värde, vilket jag väl intet väntat, fast mindre åstundat eller begärt, dock efter mycket betänkande, och till att ej akta ringa eller avstå ett så stort tecken av min höga Överhets Nåd, med underdånig tacksamhet antog. Och önskar allenast, att så väl jag själv i min livstid, som all min Posteritet [mins efterlevande] efter min död, av en så hög nåd och ära, måge medelst all trogen och nyttig tjänst mot Överheten och Fäderneslandet i alla tider göra oss fyllest värdiga.

Mannen som skrev dessa rader var Johan Lillienstedt, som alltså av drottning Ulrika Eleonora upphöjdes till greve 1719 i samband med att han utsetts till medlem av riksrådet. Riksrådet var rikets regering under frihetstiden, och redan under det föregående karolinska enväldet hade det blivit regel att medlemmar av rådet utsågs till grevar. Det var dock inte alltid fråga om män med gamla anor som begåvades med rikets högsta adelstitel – Lillienstedt var själv son till en kyrkoherde i Björneborg i Finland. Han hade uppenbarligen tagit den långa vägen till samhällstoppen. Han hade fått hjälp på traven av högt uppsatta män som först uppmärksammat hans litterära begåvning, bland annat höll han en hexameteroration i vilken han hyllade Finlands natur och folk. Sedan hade hans begåvning hjälpt honom till förnäma poster inom förvalt-

Ulrika Eleonoras underskrift på den friherrliga ätten Leuhausens sköldebrev från 22 maj 1719. För 300 år sedan, vid sin korta tid vid makten, utfärdade Ulrika Eleonora drygt 250 sköldebrev. FOTO: DICK NORBERG.

ningen. Efter insatser inom rättsväsende och länsförvaltning slutade han som toppdiplomat. När han upphöjdes till greve hade han länge arbetat i kronans tjänst, och uppnått den för tiden aktningvärda åldern av 64 år. Hans framgång var extrem, men inte ovanlig för hur energiska undersåtar avancerade socialt under denna tid.

Ulrika Eleonoras upphöjande av alla riksråd till grevar följde alltså ett etablerat mönster, och detsamma gäller huvuddelen av de som adlades. Under Karl XI:s regim adlades man som regel när man nått en viss officers- eller ämbetsmannarang. Denna klättring av ofrälse upp till adelsståndet sågs med oblidla ögon av många, men var en förutsättning för att adeln skulle kunna upprätthålla sin roll som statsbärande samhällsklass. Denna position hotades när Karl XII visade sig mindre angelägen att adla än Karl XI och hans föregångare, och det Stora nordiska kriget decimerade samtidigt kraftigt adelns numerär. Enbart i slaget vid Poltava utplånades minst nio svenska adelsätter. Och

männens frånvaro under kriget förhindrade förstas familjebildning för många släkter. Sett i detta perspektiv framstår Ulrika Eleonoras många nobiliseringar som ett sätt att återknytta till traditionen snarare än att göra något nymodigt, och en ambition att ta sig an den stora eftersläpning av adlande som brodern lämnat efter sig.

De män som adlades fick sitt adelskap på samma nivå i deras offentliga karriärer som Karl XI:s adelsmän. I de allra flesta fall rörde det sig om civila ämbetsmän och officerare, med ungefär lika många från vardera kategorin. Då mängden officerare som kunde göra anspråk på att bli adlade var så många fler än byråkraterna var en civil karriär oftast det säkraste sättet att få tillgång till adelsprivilegier. De flesta hade fäder som var så kallade ofrälse ståndspersoner, näst vanligast var söner till borgare och på tredjeplats kom prästsöner. I både fadersgenerationen (minst tio personer) och farfarsgenerationen (minst sjutton personer) återfanns män som tillhörde bondeklassen, en liten

del men ändå ett kvitto på att riktigt ambitiösa män kunde nå långt i det svenska ståndssamhället.

Hur var det då med drottningens ambition att fylla Riddarhuset med lojala nyadlade? Antagligen har denna tolkning mycket lite fog för sig – det skulle kräva ytterligare många år av motsvarande massnobilisering för att på allvar förändra de politiska maktförhållandena inom adeln. Dessutom måste Ulrika Eleonora ha varit medveten om att de introduktioner som traditionellt skedde på riksdagarna ägde rum i slutet av riksmötena, och att »hennes» adelsmän således inte kunde sätta något större avtryck på efterkommande riksdag. Vid denna var det bara ett litet fåtal av de adelsmän hon adlat som deltog i de viktigare besluten, ens av de som hade rätt till det efter vederbörlig introduktion. ☞

Joakim Scherp, fil. dr och forskare vid Stockholms universitet, författare till boken *Ulrika Eleonora: makten och den nya adeln 1719–1720* (Setterblad förlag).

Sköna kvinnor och strategiska män

Om den koskullska släktkretsen vid hovet på 1700- och 1800-talen

BLAND HOVMÄNNEN I början av 1840-talet fann Fritz von Dardel »en greve Brahe, 5 grefvar Lewenhaupt, 3 grefvar Piper, 2 baroner Koskull», alla på något sätt nära släkt med varandra. F. U. Wrangel konstaterade att när det kom till medlemmar av släkterna Brahe och Lewenhaupt, de grevliga ätterna 1 och 2, skulle de säkerligen ha kommit ifråga för hovchager under vilken regim och dynasti som helst, men »vad Koskullarna beträffar känner man vilka intressen, som spelat in vid deras framgångar vid hovet». Sannolikt syftade Wrangel på släktens omtalat vackra kvinnor som genom goda giften och andra förbindelser lyckades stärka familjens position i samhällstoppen från 1700-talets andra hälft och ett sekel framöver.

Det hela började 1776 med att Ulrika Catharina Koskull, mellandotter i en syskonskara på fideikommisset Engaholm utanför Alvesta, enligt utsago på stående fot i Växjö domkyrka – dit Gustav III sökt sig för att få en skytt av den beryktade skönheten – utsågs till hovfröken. Den unga smålandsfröken Ulla ska ha tvekat till uppdraget då hon inte ansåg sig ha tillräckligt god fostran, men kunde heller knappast tacka nej när kungen kallade. Vid den äktenskapsmarknad som det gustavianska hovet var fann hon sig snart en man, men inte vem som helst utan ingen mindre än rikets främste greve – Magnus Fredrik Brahe. Äktenskapet ska ha varit ovanligt lyckligt, kanske för att det byggde på äkta kärlek och inte var något resonemangsparti. Den vackra grevinnan Brahe födde många barn av vilka dock bara sonen Magnus överlevde henne. Vid sin död 1805 sörjdes hon innerligt, enligt den dagboksskrivande väninnan hertiginnan Hedvig Elisabet Charlotta »ej blott av släkt och vänner, utan även av dem, som endast kände henne helt flyktigt». Efter en tids sorg fann dock änkingen Magnus Fredrik kär-

Aurora Vilhelmina Koskull i hovdräkt med gallerärmar. På axeln en miniatyr av Karl XIV Johan, som hon stod mycket nära, och på bröstet en miniatyr av prinsessan Josefine. Porträtt av C.W. Nordgren, kopia efter O.J. Södermark 1830.
FOTO: SAMUEL UHRDIN (LSH 39132), SKOKLOSTERS SLOTT.

leken på nära håll, nämligen i Ullas brorsdotter Aurora. Hon hade upptagits i fästerns hem några år tidigare och var även hon omtalat vacker. En av hennes beundrare var den engelske prinsen William Frederick, son till hertigen av Gloucester, som

besökte Sverige 1803. Hertiginnan Charlotta skrev att Aurora »gjort ett djupt intryck på prinsen och kommit honom att alldeles tappa huvudet». Trots att hertiginnan var övertygad om att de unga tu handlat helt korrekt visste hela Stockholm att berätta att prinsen inte suckat förgäves. Aurora Brahe blev snart societetens stjärna och kom inte minst Karl XIV Johan nära.

En som kom Karl Johan verkligen nära var Auroras kusin, Marianne. Hennes karriär som kunglig älskarinna inleddes redan under Karl XIII. Åtminstone ville kungen ge sken av att vara hennes älskare utan att verkligen vara det, menade hans hustru Charlotta. Även den unge prins Oscar ska ha intresserat sig för Marianne vilket ska ha fått hans guvernör att utbrista »För Guds skull, min fröken, skona tredje generationen, ni fördärvar ju allihop på en gång». Att Marianne verkligen var Karl (XIV) Johans älskarinna, och inte bara gärna ville låta på skina detta, får nog sägas vara säkert.

Marianne Koskull tycks ha utnyttjat sitt inflytande över Karl Johan för att påverka allahanda utnämningar, inte minst gynnades hennes bröder. Sedan drottning Desideria återvänt till Sverige 1823 utsågs Marianne Koskull, något okänsligt mot drottningen måhända, till dennas kammarfröken. Förbindelsen med Karl Johan tog sedermera slut och Marianne fick flytta ut från den paradvåning hon haft i slottet och som kusinen Magnus Brahe senare övertog.

Mariannes far, en bror till Ulla Brahe, hette Gustaf Fredrik och var en riktig lebe-man i kretsarna kring Carl Michael Bellman. Svårt skuldsatt ska han ha fått fly landet undan sina kreditorer och i Hamburg ingått en »mesallians» med en ofrälse danska. Efter detta var han mindre väl sedd bland sina förnäma släktingar, men fick en tjänst vid tullen i Göteborg. Där fortsatte han sitt spelande vid de förmögna köpmännens spelbord. Skalden Kellgren beskrev, vid en resa till Göteborg, Koskull som »en riktig Don Ranudo». Denne Holbergkaraktär är en fattig men oerhört bördstolt adelsman, något som gör honom löjeväckande narraktig. De ekonomiska svårigheterna fick honom att verka för ett gifte mellan den vackra dottern Constance och den omåttligt rike arvtagaren John Hall d.y. Sophie Elkan skildrar i sin roman *John Hall* turnerna kring äktenskapet som upplöstes sedan Hall förlorat sin förmögenhet. Constance levde därefter ett utsvävande liv med många beundrare omkring sig.

Bror till Marianne och Constance var

Anders Erik Koskull. Han utmärkte sig som ung militärt vilket i kombination med utmärkta släktförbindelser ledde honom till hovet där han i början av 1830-talet avancerade till hovmarskalk och chef för hovförvaltningen. Hans familjekrets, med särskilt fokus på sonen Anders Gustaf, skildras för övrigt av Elisabeth Soop i *Arte et Marte* 1924. Inte heller Anders Erik tycks ha dragit sig från att utnyttja sin position för att främja släktintressena. I ett brev till Sveriges envoyé i S:t Petersburg Nils Fredrik Palmstierna, daterat 12 januari 1843, skriver Koskull att han förlovat bort två döttrar varav den ena med den ryske militärattachén, överste André de Bodisco. Han ber Palmstierna att i den ryska huvudstaden verka för att Bodisco ska utses till general. »[U]tom det att H.M. Konungen har mycken godhet för Bodisco, och gerna skulle se det, skulle Braheska Familjen, med hvilka han nu kommer i släkt-skap, med nöije se denna befordran ...», skrev Koskull. Han tvekade alltså inte att dels hänvisa till kungen själv, dels använda sig av Brahenamnet vilket tydligt visar på vilken betydelse släktskapet hade men också vilken position familjen hade vid hovet med personliga relationer till Karl XIV Johan. Önskemålet tycks också ha haft verkan; Bodisco blev sedermera generalmajor.

Anders Erik Koskull nämner också en annan förlovnings i brevet. Så här skrev familjevännan Lotten Ulrich om den:

Det är inte bara ryktet att Augusta skall gifta sig med överste Bodisco som bekräftats, utan också att Aurora är trolovad med löjtnant Braunerhielm. Han är en ung man på tjuogoett år, så ofantligt rik, så kort till växten, så stor rumlare, så inskränkt och inte så litet dum. Men huvudsaken är att han är oerhört rik, att han äger flera stora egendomar ute i landet, att han kan översälla henne med diamanter och omge henne med all jordens lyx.

En försmädd älskarinna ville dock hämnas när Braunerhielm nu övergav henne och det utkom en skandalskrift med den lätt dechiffrerade titeln *Riddaren Carl Brunshjelm och fröken Aurore Tjurskull*. Där utpekades brudgummen som en kvinnokarl och far till ett oäkta barn fött av en enkel kvinna. Möjligen var det denna skandal som fick släktingen, överhovmästarinnan Mina Bonde, född Lewenhaupt, att hota med att lämna sin tjänst efter blott två år sedan Aurora Braunerhielm kal-

lats till hovet. Enligt dotterdottern Cecilia af Klercker, ska Mina Bonde för övrigt ha sagt att kungen, Karl XV, inte tyckte om henne då hon »kom på honom flera gånger, då han stod bakom dörrarna och kysste fröken Koskull». Vilken fröken Koskull som åsyftas framgår dock inte, men möjligen rörde det sig om Anna Koskull som av Dardel beskrivs som en »vacker blondin med eld i blicken, samt mycket intagande».

Mina Bonde var alltså ytterligare en släkting med hög position vid hovet. Som överhovmästarinna hade hon faktiskt högre rang än sin make, ja faktiskt högre rang än de allra flesta män i riket. De nära släktbanden inom hovkretsen illustreras väl med exemplet Mina Bonde. Hon var dotter till överstekammarjunkaren Claes Casimir Lewenhaupt, brorsdotter till riksmarskalken Mauritz Lewenhaupt och överstekammarjunkaren Erik Lewenhaupt samt kusinbarn till riksmarskalken Magnus Brahe och hovmarskalken Anders Erik Koskull. Brodern Adam Lewenhaupt var överkammarherre hos drottningen och de nära banden till hovet förstärktes ytterligare då han 1852 gifte sig med en dotter till riksmarskalken Nils Gyldenstolpe, som i sin tur var sväger till Magnus Brahe.

Paret Braunerhielms döttrar, Emma och Anna, växte upp nära hovet. Den senare, som beskrivs som »Koskullskt skön», kom till hovet 1869 men blev snart gift med den norske hovstallmästaren Georg Sverdrup och hennes plats vid hovet fylldes av system Emma. Hon började snart kurtiseras av den 30 år äldre Erik af Edholm som på nyåret 1869 blivit förste hovmarskalk och i hans tryckta dagboksanteckningar kan man följa uppvaktningen. Vid sidan av hovet fungerade också släktingen Aurora Palins, född Koskull, sålong som »en mycket känd giftermålsbyrå».

En starkt bidragande faktor till maktkoncentrationen till ett fåtal familjer var Magnus Brahe och hans inflytande på Karl XIV Johan. Det så kallade »Braheväldet» är välbekant, men har värderats olika. Fritz von Dardel menade att Brahe, som tvivelsutan hade ett stort inflytande i utnämningsfrågor, helt lät personliga motiv styra utnämningarna och att han därigenom bland annat gynnade sin talrika släkt.

Genom fortsatt upprätthållande och reproducerande av sin status fanns Koskull-ättlingar bland hovets tjänstgörande funktionärer långt in på 1900-talet. ☞

Andreas Anderberg, universitetslektor

Adelskalendern 2019

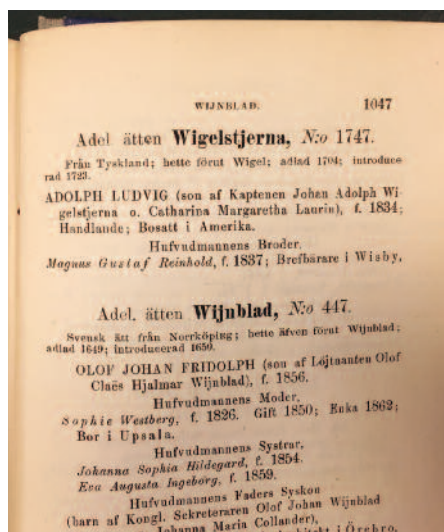
Om en återupplivad ätt och konsten att sätta sitt historiska spår

NÄR 2018 GICK mot sitt slut levererades den 108:e årgången av Adelskalendern från tryckeriet. Det är inte utan en hel del stolthet, glädje och ett visst mått av nervositet man presenterar den tusensidiga matrikeln med sitt gedigna arv till en initierad och bitvis kräsen läsekrets. Det är alltid en speciell känsla att få hela produktionen i mål, att få se resultatet av den massiva arbetsinsats som pågått under en hel treårsperiod.

Så fort en ny kalender tryckts börjar nämligen sammanställningen med nästa. Manus uppdateras löpande med ändringar från Skatteverket om giftermål, skilsmässor, dödsfall och nya adresser. Uppgifter inkommer även från ättemedlemmar, från föreningarna, genom dagspress och från den genealogiska världen. Genom den viktiga stamtavlerevideringen som pågått sedan avslut av adelsmötet 2013, kommer också en del nytt.

ÅTERFUNNA SLÄKTINGAR I USA

Om tid ges, nystas i trådarna efter länge försvunna ättemedlemmar som emigrerat under slutet av 1800-talet. Ett sådan ny ätt kunde presenteras i 2019 års kalender. Indikationer på att ätten fortlevde hade länge funnits men nu fanns en person som hört av sig till Riddarhuset och berättat om ett syskonpar han träffat i USA för många år sedan. Syskonen hade talat om sitt förmodade svenska ursprung och om ett gammalt dokument i familjens ägo. Vid närmare granskning visade det sig att dokumentet var just det sköldebrev som Erik Mattias Wigel förädrades av Karl XII år 1701 vid lägret i Lemberg när han adlades med namnet Wigelstierna. Ättartavlor lorna refererade till bouppteckningen efter den siste ättemedlemmen i Sverige, en »postskrifvare» i Visby som efterlämnat *1 Adelsdiplom med sigill, att öfverlämnas till*

Viktiga ledtrådar i 1860 års kalender tillsammans med ett nutida tips från en privatperson ledde till att ätten Wigelstierna kunde återupptas i 2019 års Adelskalender, efter att ha varit avskriven sedan 1926.

brodern. Brodern skulle enligt samma bouppteckning vara en handlare i New York. Ätten var upptagen i Adelskalendern fram till 1926 då den avskrevs. Vid närmare efterforskning hade brodern mycket riktigt flyttat till Nordamerika och blivit medborgare där 1860 – och där har vi nu hittat och fått kontakt med hans ättlingar. När samtlig dokumentation inhämtats kunde ätten Wigelstierna återigen representeras på Riddarhuset och ta plats i Adelskalendern.

KALENDERÅRET

Arbetet med kalendern intensifieras under det så kallade kalenderåret som startar i januari med att 17 000 korrekturbrev skapas och skickas ut till medlemmarna. Alla svar hanteras noggrant och kalendern uppdateras med nya civilstånd och barn, yrken, titlar, arbetsgivare och nya medaljer och ord-

ADLIGA ÄTTEN

Wigelstierna

NR 1747

Släkten härstammar från byn Oschersleben där den äldste kände stamfadern, Mattias Wigell (1600–1667), var son till en mjölnare och timmerman och inkom till Sverige 1622. Hans son, ryttmästare vid Livregementet till häst, Erich Mattias Wigell (1654–1707), adlades 1704 10/9 av kung Karl XII uti lägret vid Lemberg med namnet Wigelstierna. Sönerna introducerades 1723 15/7 under nr 1747. Ätten avskrevs 1926 men efter nutida forskning har nedanstående ättlingar återfunnits i USA. Riddarhusdirektionen beslöt således 2018 4/6 att ifrågasvara gren återupptas på stamtavlan och i Adelskalendern. Ättemedlemmarna skriver sig King. Originalsköldebrevet från 1704 i privat ägo.

Adolf Ludvig, bomullshandlare, †1897. Bar namnet King.

SON:
Erich Ture, civilingenjör, †1967. G m Eleanor Lea McKay, †1969.

SON:
Erich Ture jr, Trade Adviser, †1996. G 1949 m Isabel Barton Robinson, †1926 17/1 (MD, USA).

BARN:
1) Anne Gilliam, *1951 14/9, Fundraising Professional (Ruxton, MD, USA). G 2000 1/1 m Michael Allen Lee, *1942 20/6, attorney.
2) Eleanor Whitney, *1954 22/7, Thoroughbred Farm Manager. Fru Edmunds (Reisterstown, MD, USA).
3) ERIC TURE III, *1960 17/5, Computer Software Engineer (Elkton, MD, USA). G 1997 10/10 m Sharon Lee Graefe, *1958, Office Manager.

i: 10 2002–

nar, adresser och liknande, allt enligt de uppställda redigeringsprinciperna. Eventuella uppdateringar av stamträd, vapen och ingresser sker, bakvagnens alla listor och förteckningar ses över och redaktionen arbetar för högttryck. När det är dags för korrekturläsning är sommaren i full blom (och huset rejält uppvärmt, men källaren fortfarande någorlunda sval).

VIKTIGA BIDRAG

En av uppsidorna med att arbeta som kalenderredaktör är de många trevliga kontakter man får under arbetets gång. Många är intresserade, en del undrande, några vill vara med och andra vill ta avstånd. Jag vet inte hur många samtal jag haft från föräldrar och far- och morföräldrar som vill stoltsera med sina barns nya akademiska titlar eller nya yrkestitlar. Men, det är upp till var och

Marianne Setterblad har varit redaktör för de senaste sex kalendrarna och hon ansvarar även för alla löpande uppgifter om ättemedlemmarna, bland annat vilka som gifter sig, föds och vilka som avlider. Dessa uppgifter publiceras i Arte et Martes Legala notiser och ligger även till grund för kommande Adelskalender. Marianne Setterblad tar tacksamt emot ättemedlemmarnas uppgifter per tel. 08-723 39 96 eller e-post: ak@riddarhuset.se. FOTO: JENS SJUNNESSON

en att besluta vad den vill ha med och inte, barn och barnbarn måste själva höra av sig till Riddarhuset. Ur mitt perspektiv, som bland annat hittat värdefulla ledtrådar i 1860 års Adelskalender om Adolph Ludvig Wigelstierna (född 1834), är det viktigt med alla bidrag. Det borde vara en kittlande tanke att framtidens läsare, kommande generationer, oavsett om de tillhör Riddarhuset eller inte, kan gå tillbaka och se de svar som lämnats i vår tid, även om Adelskalendern inte ger den kompletta familjebilden.

UPPGIFTER OM NYA BARN

Att lämna uppgifter har blivit än mer aktuellt och viktigt då Riddarhuset sedan våren 2018 inte längre får uppgifter om nyblivna vårdnadshavare från Skatteverket. Tidigare fick genealogiska avdelningen en notis om att någon blivit förälder och kunde därefter

ta fram officiella uppgifter om den nya familjemedlemmen. För bara tio år sedan var det vanligt att nyblivna föräldrar annonserade på familjesidorna i dagspress, det är numera ytterst sällsynt när det finns så många andra sätt att meddela omvärlden sin lycka. När möjligheten för Riddarhuset om automatisk upplysning upphört är det alltså av **yttersta vikt** att anmäla nyfödda ättemedlemmar till kansliet. Det får gärna släktingar hjälpa till med!

NYHETER

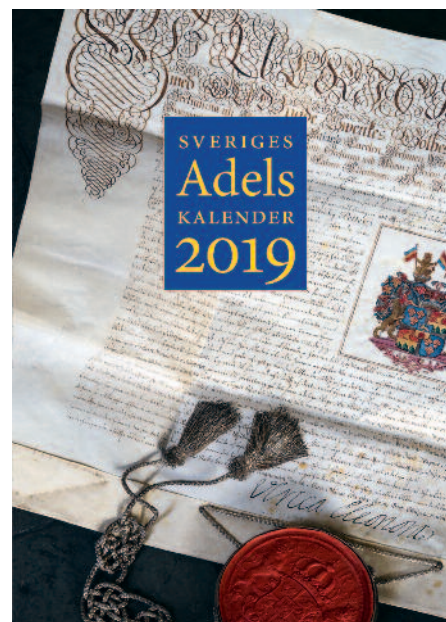
Det är fint att kunna fortsätta med inslaget att presentera vapen ur de sköldebrev som donerats till Riddarhuset, tolv sådana vapen finns i 2019 års utgåva. Tolv personer har ställt upp med sina porträtt. Kalendern har försetts med nya illustrationer, främst i heraldikavsnittet. Sedan föregående kalender

har fyra ätter utsläcknat helt, den grevliga ätten Gyldenstolpe, adliga ätterna Rutensköld, Ridderborg och Gustafschöld. Wigelstierna har tillkommit liksom adliga ätten Adlerberg. Även i denna utgåva presenteras Schlegel och Klingspors vapen från 1870-talet, trots de fel och brister som förekommer i deras vapenritningar.

HISTORISK UTMANING

Viktigast av allt är förstås uppdateringarna av personbeståndet. Min förhoppning är givetvis att fler vill lämna korrektursvar i framtiden. Historiskt sett har tidigare redaktörer, främst grundaren Gabriel Anrep i stormande förord låtit visa adeln sin besvikelse på det bristande intresset att lämna uppgifter. Han resignerade till slut och kunde konstatera att »Men om allt detta är icke vidare lönt att tala, ty förhållandet är väl och förblir detsamma.» Det hade han ju rätt i och det är svårt att veta varför inte fler svarar på korrekturutskicket. Man kan bara ha en förhoppning om att allt fler i framtiden kan känna att de på så sätt bidrar till genealogiernas fortsatta historia. ☞

Marianne Setterblad, kalenderredaktör

ETT MÅSTE FÖR KALENDERBITAREN 2019 års Adelskalender kan inhandlas i Riddarhusets butik som är öppen under visningstimen kl. 11–12 varje helgfri måndag till fredag eller i webbutiken på riddarhuset.se. Pris: 890 kr.

Porträtten i Adelskalendern 2019

I den 22:a utgåvan av *Sveriges Adelskalender* från 1899 infördes ett porträtt av redaktören Gabriel Anrep (1821–1907).

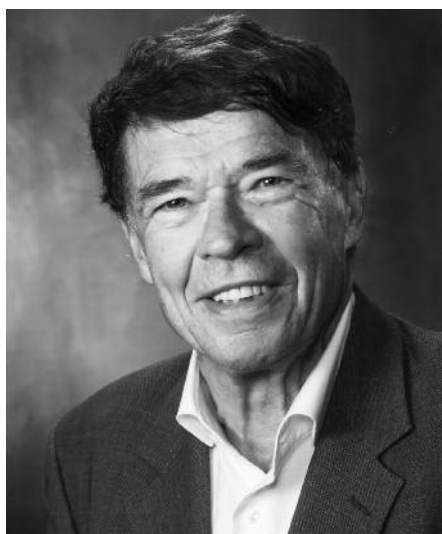
Året därpå infördes för första gången porträtt av åtta »mer framstående personer» utvalda av Gabriel Anrep själv.

Nu numera tar redaktionskommittén för *Adelskalendern* fram förslag på vilka som ska pryda kalendern med sitt porträtt.

Tolv framstående svenskar (sex män och sex kvinnor) väljs sedan ut av riddarhusdirektionen med hänsyn till yrkesverksamhet, ålder, insats för Riddarhuset och delvis spridning i kalendern.

*Louise Ankarcróna, f. 1950, fil.kand.
Grundare av och styrelseledamot i Stiftelsen
Viktor Rydbergs skolor.*
FOTO: CHRISTOFER DRAKE.

*Stig von Bahr, f. 1939, jur.kand., jur.dr hc.
F.d. regeringsråd och domare i EU-domstolen.
Ordförande i Regelrådet.*
FOTO: STUDIO GIMLIN.

*Johan von Celsing, f. 1955, arkitekt. Professor
vid KTH, hovarkitekt och egen företagare.
Mottagare av Kasper Salin-priset.*
FOTO: JOHAN CELSING ARKITEKTKONTOR.

*Erik Drakenberg, f. 1965, fil.kand, MBA.
Riddarhussekreterare, f.d. historielärare
och rektor.*
FOTO: JENS SJUNNESSON.

*Sven Hagströmer, f. 1943. Finansman och
entreprenör. Styrelseordförande i Credes AB,
Avanza Bank.*
FOTO: ANDREAS VON GEGERFELT.

*Grevinnan Anna Hamilton, f. friherrinna
Rudbeck 1966, fil.kand. Statsfru,
f.d. informationschef.*
FOTO: CHARLOTTE FRÖLIG.

Grevinnan Eva Hamilton, g. von Heland, f. 1954. Journalist, f.d. verkställande direktör SVT. Professionell styrelseledamot, bland annat ledamot i styrelserna för LKAB, Dramaten och Stockmann OY.
FOTO: STEFAN TELL.

Grevinnan Lotta Lewenhaupt, f. 1944. Modejournalist, föreläsare och författare, bland annat till böckerna Bilden av modet (2009) tillsammans med Tonie Lewenhaupt och Den glömda kjolen: Ebba von Eckermann textilier 1950–1980 (2011).
FOTO: MATTIAS EDWALL.

Dorothea Rosenblad, f. friherrinna Ramel 1936, teol. o fil.kand. Senior advisor vid Föreningen Abrahams Barn.
FOTO: ATELJÉ UGGLA.

Patrik Tigerschiöld, f. 1964, civilekonom. Styrelseordförande vid Bure Equity, vice ordförande i riddarhusdirektionen.
FOTO: PÄR OLSSON.

Herman af Trolle, f. 1943, jur. o fil.kand. F.d. ambassadör, svensk representant i FN, minister i Bonn, protokollchef vid Utrikesdepartementet.
FOTO: JANNIS POLITIDIS.

Kajsa Ollongren (Ållongren i Finland), f. 1967, doktorand. Inrikesminister och vice statsminister i Nederländerna. F.d. kommunalråd och vice borgmästare i Amsterdam.

Aminoffs Ättartavlor

En viktig länk i en obruten historisk kedja

LYCKA, KÄRLEK OCH sorg, blandat med tapperhet, drivkraft, framgång och för all del både otur och tillkortakommanden. Mellan raderna av faktiska uppgifter om födelse, utbildning och karriär, så småningom kanske familjebildning, och i slutändan, den ofrånkomliga, döden, åskådliggör genealogierna vad det innebär att vara människa.

På Riddarhuset i Helsingfors pågår ett intensivt detektivarbete. Riddarhusgenealogen fil. dr Johanna Aminoff-Winberg använder sig av senaste forskning och digitaliseringens möjligheter när hon med nyfikenhet och uthållighet som sina starkaste vapen tagit sig an den digra uppgiften att uppdatera de gamla stamtavlorna.

I ättartavlorna – och i *Adelskalendern* med för den delen – finns alla möjliga människor, det är ingen exklusiv klubb för »fint» folk. Nej, de adliga genealogierna är (liksom i Sverige) en del av Finlands kulturarv, och dessutom spännande läsning för alla som är intresserade av det förflutna.

När Johanna Aminoff-Winberg år 1999 tillträdde tjänsten som riddarhusgenealog i Finland blev hon inte bara den första kvinnan på denna post, hon är också den första som utför arbetet med hjälp av en dator. Digitaliseringen är en viktig del av ättartavlornas tillkomst, den har inneburit nya sätt att arbeta, bättre möjligheter att spåra människor, att dela forskning och kunna ta hjälp av andra. Hos riddarhusgenealogen föddes en idé, varför inte ge ut Ättartavlorna på nytt. Det var ju ändå ett tag sedan. År 1965 kom den sista delen av det stora arbetet med utgivningen av Finlands ättartavlor som Tor Carpelan (riddarhusgenealog 1923–1952) stod bakom, och det fanns nu mycket nytt att tillföra en intresserad allmänhet.

Direktionen sa ja till projektet 2008, kanske med en stilla tanke om att den stora arbetsuppgiften nog var genealogen övermäktig. Det dröjde fram till 2015 innan finansieringen var ordnad och adelsmötet slutligen sa

Johanna Aminoff-Winberg uppdaterar Finlands Ättartavlor och passar samtidigt på att lyfta fram kvinnornas insatser. FOTO: SET ERDMAN.

ja. Under tiden hade Johanna redan börjat skissa i tanken hur hon skulle gå tillväga och vad hon ville ha med, en hel del forskning hade hon ägnat sig åt på sin fritid. När projektet väl fick klartecken stod hon redan i startgroparna att ta över stafettpinnen efter Wasastjerna och Carpelan. Samtidigt ville hon sätta sin egen prägel på upprätthållandet av den obrutna kedja av levande kulturarv som det genealogiska arbetet innebär.

– Jag har tagit på mig att poängtera kvinnorna och deras insatser, vilket det hittills varit mycket sparsamt med. Jag vill lyfta fram att de gjorde mer i sina liv än att vara hemma och föda barn, säger hon.

Den första delen av Aminoff-Winbergs Ättartavlor innehåller ätter från A-D och kom ut 2017, den andra delen med ätter från E-H utkom 2018. Hon arbetar vidare med tredje delen från I-P med planerad utgiv-

ning under 2020 och vill inte sia om när i tiden hon är klar med alla delar. Något som försvårat arbetet är de stora bristerna i relationsdata, det vill säga födda, vigslar och avlidna, som förekommer i genealogierna från 1800-talet och dessförinnan.

– Det hade jag inte förväntat mig. I vissa ätter finns stora brister, det syns tydligt vilka stamtavlor som Carpelan inte engagerat sig så mycket i, tyvärr många finskspråkiga, kommenterar hon.

En annan utmaning är namnskicket, de finskspråkiga släktforskarna förfinskar gärna namnen och Carpelan i sin tur försvenskade namnen. Det kan, som alla förstår, lätt bli rörigt. Själv har hon valt det namn som står i kyrkoböckerna, det är ju faktiskt vad personen är döpt till.

Från 1762 till 1918 hade prästerskapet en viktig roll i det genealogiska arbetet, då det ålades

dem att skicka information till Riddarhuset om adelns födslar, vigslar och dödsfall. Än i dag finns det präster som gör detta, vilket Johanna är tacksam för. Men största och viktigaste källan till rättelser, uppdateringar och möjligheten att hålla stamtavlorna levande och korrekta, är ändå ättemedlemmarna själva. Det handlar framför allt om att fylla i och returnera det korrektur som skickas till ättemedlemmarna i samband med produktionen av *Adelskalendern* vart tredje år samt att korrigera och/eller returnera de korrekturutskick som genealogiska avdelningen skickar ut i och med arbetet med Ättartavlorna.

Utöver det pågående mastodontprojektet producerar Johanna Aminoff-Winberg som vanligt *Adelskalendern* och besvarar genealogiska frågor. Hur hinner hon med allt? Förutom ovärderlig hjälp av ättemedlemmars inskickade korrektur och släktforskares välvilliga informationsgivning, hängivna kolleger – inte minst amanuensen tillika släktforskaren Gunilla Peräsalo – och stöttande familj, har Finlands Riddarhus en stor tack-samhetsskuld till dels kamrer Örjan Werkström som outtröttligt förser Sverige och Finlands riddarhus med värdefull information om framför allt utlandsboende ättemedlemmar samt till studentmerkonomen Timo Laakso som kan ryska och vet hur man spårar personer i Ryssland.

– Vi har flera ättemedlemmar som under den ryska tiden skickats till Sibirien och sedan försvunnit från vår radar. Jag har skickat ledtrådar till Timo och med hans hjälp har vi exempelvis fått tag på ättemedlemmar ur ätten Lode, som numera är upptagna i *Adelskalendern* och har återfått kontakt med sina släktingar i Helsingfors.

Den första *Adelskalendern* från Finlands Riddarhus utkom 1858 och den första riddarhusegenealogen installerades 1878. Johanna Aminoff-Winberg säger att drivkraften i hennes arbete, utöver den stora nyfikenheten och intresset för personhistoria, är att föra vidare ett arv och en tradition.

– På samma sätt som vi vårdar annan historia, till exempel gamla byggnader, finns även när det gäller det genealogiska arbetet något som är viktigt att värna. Ättartavlorna är inga historieböcker, men ett stadigt skelett, en grund att bygga vidare på när det gäller dessa människors, alla dessa fascinerande livsöden, som på det här sättet hålls levande. De kan ge perspektiv på ens eget liv och inte minst ett sammanhang till vår historia. ☞

Louise Ribbing

SWEDENBORG
VAPENRINGEN

WWW.VAPENRINGEN.SE
+46 (0)8 716 45 75

EN BRA PRESENT – EN VAPENSERVIS I BENPORSLIN

CONTACT@RHOMBUS.SE 070-726 80 38

En tapper karolin

Om Niclas Norijn, adlad Nordensvärd

GRIFTETALET SOM kyrkoherden Abraham Löthner höll i Kristinehamns kyrka den 13 februari 1763 är gripande läsning. Där skildras med både beundran och medkänsla krigaren Niclas Norijns mod och dramatiska liv i Karl XII:s tjänst. Att någon överlevde de strapatser och lidanden som hundratusentals karoliner utsattes för är ofattbart. En av dem var Niclas Norijn. Han drog ut i kriget 1701 och återkom till Värmland 1722.

I januari 1684 fick bergsfogden i Karlskoga bergslag Johan Norijn och hans hustru Anna Grubb sonen Niclas. Tolv år senare dog fadern och biskop Anders Rydelius kom till familjen som informator. Av honom fick Niclas en vårdad, kristlig uppfostran och lärde sig bland annat att tala latin. Som femtonårig sändes han till Bergskollegium för att tjäna fosterlandet. Niclas var en begåvad och ambitiös yngling. Hans utbildning fortsatte vid Fortifikationsverket. Där visade han lysande talang inom artillerikonsten och lusten väcktes att delta i Karl XII:s krig.

I maj 1701 infann sig Niclas, bara sjutton år gammal, i Reval (i dag Tallinn), varifrån han begav sig till den unge kungens högkvarter. Även Karl XII var tonåring, bara ett och ett halvt år äldre än Niclas. Kungen befann sig på slottet Lais utanför Dorpat (Tartu). Efter den osannolika (och därför särskilt ärorika!) segern över tsar Peter vid Narva i novembers iskalla träskmarker 1700 – där »en mot tio ställdes» som Tegnér diktrade – planerade vår »skägglöse dundergud» nu att vända sig mot Polens och Sachsens härskare August den Starke. Vi inser snart att Niclas var av samma slags virke som Karl XII – totalt orädd.

I griftetalet kan vi läsa att ur Niclas Norijns ögon lyste sådant mannamod, att han genast anförtröddes befäl över Kungl. Västmanlands infanteriregemente under översten Axel Sparre. Den 9 juli gick den unge sergeanten med sina män bland de första över floden Dyna, vars stränder behärskades

Han blev skjuten, huggen och satt i rysk fångenskap. Niclas Norijn drog ut i fält som sjuttonåring. När han 21 år senare kom tillbaka till Sverige blev han adlad för sina många prov på mannamod och tapperhet för fäderneslandet. Oljemålning, kopia efter J.H. Scheffel. FOTO: JENS SJUNNESSON.

av fiendens kanoner. Han följdes strax av trupperna som kungen anförde. De blev de första som landsattes i Kurland. Vid striden

som följde fick Niclas sina första »äro-sår». De skulle bli många fler.

Karolinerna tågade genom Litauen mot

Griftetalet som hölls över Niclas Nordensvärd 1763 berättar om ett dramatiskt liv i Karl XII:s tjänst. Om slaget vid Veprik står bland annat: »Mot de stormande stötte fienden ovanifrån med sina pikar, av vilka vår CaipitaineLieutenant en myckenhet bröt av, men utstod likafullt stor fara av stockar, stenar och sjudande vatten, som av fienden hoptals nedkastades – vartill kom våra egna kulor, som sköt på isvallarna och studsade tillbaka.» Målning av slaget vid Veprik. FOTO: POLTAVA BATTLE HISTORY MUSEUM.

Polen under vintern, när »regn och snö hade brutit upp alla strömmar och moraster, vilket gjort vägarna så obrukbara att folk och hästar med största möda kunde draga sig igenom». Likväl intogs Warszawa i maj 1702, varpå man vilade någon tid. Plötsligt blev det hastigt uppbrott, och efter att ha avverkat 16 mil på tre dagar nådde trupperna Klissov, där en häftig drabbning utbröt.

Norijn och hans Västmanlänningar blev »bland de första uti den starkaste elden och fäktandet». Kungen ryckte fram med två andra regementen till fots jämte kavalleriet. De polska trupperna tog efter en kort attack till flykten. Här blev Norijn skjuten genom högra låret, även »något huggen». Detta hindrade honom dock inte att strax förfölja fienden ända till Krakow, vars fästning kungen själv intog »utan like av mannamod».

Tillsammans med den kungliga armén drog Niclas Norijn med sitt regemente vidare mot Warszawa. Över Weichsel byggdes en bro, och efter marsch genom polska Preussens moras, skogar och kärr, ibland i tjockaste mörker och hållande regn, nådde man staden Thorn, som föll efter en fem månader lång belägring hösten 1703. Niclas Norijn visade där sådan försiktighet och tapperhet »uti löpgravar och aprocher, som var

nästan oupphörligt natt och dag» att kungen tilldelade honom fänriks rang. Han hade ännu inte fyllt tjuo år.

ETT HUGG I HUVUDET

Tåget fortsatte till södra Polen, där den rika och starkt befästa staden Lemberg stormades. Den hade aldrig tidigare erövrats av fienden. Medan detta sysselsatte Karl XII intog August den Starke Warszawa. Samtidigt ansattes svenskarnas läger av fienden. En natt väcktes Niclas Norijn av en attack och störtade bland de första »uti bara skjortan med värjan i handen» och jagade dem på flykten. Hären måste nu hastigt bryta upp och med kungen i täten åter ta sig över den strida Weichsel. Landstigningen var ett livsfarligt företag, då fienden till motvärn hade täta posteringsar och många kanoner »med vilka han spelade med all kraft på de svenske» för att uträtta det som strömmen inte klarat – många hade drunknat. Men här trotsade de svenske både eld och vatten. Fienden måste nedgöras och de som inte snabbt flydde förföljdes ända till den schlesiska gränsen. Här fick vår oförfärdade fänrik ytterligare två »tapperhetstecken»: ett hugg i huvudet och ett i vänstra sidan av en bardisan.

När Karl XII nådde Warszawa var Au-

gust inte längre kvar. Det svenska kavalleriet satte efter hans trupper och nådde dem vid Punitz (nära den schlesiska gränsen). Uttröttade efter de länge ritterna lyckades de ändå kasta sachsarna överända. Så var det dags för vinterkvarter. Samtidigt pågick fredsförhandlingar och 1705 förband sig Polen att förena sina stridskrafter med Sverige mot Ryssland.

Ofta bröt man upp från vinterlägret först i maj-juni, när marken tinat och åter grönskade så att hästarna kunde beta. Men denna gång drog den sachsiske generalen Schulenburg samman sina trupper redan vid årets början. I en blodig drabbning omkom 7 000 av fienden, medan 400 svenskar miste livet. För detta tackade de sin lösen: Med Guds Hjälp. Niclas Norijn blev här skjuten i båda armarna. Den ena kulan gick rakt igenom, den andra in vid armleden och ut vid armbågen. »Här nödgades vår fänrik sköta sina plågsamma blessyrer, vilka honom mer uppeldade än modfällde, varför han efter kort tid gjorde liksom med ännu mera munterhet sina kommenderingar», uppger griftetalet. Kungen belönade honom med löjtnants grad och strax därpå till kaptenlöjtnant.

Följande år var lugnt för Karl XII och hans mannan. De rekognoserade, marsche-

rade, vilade, fattade posto och bröt upp, men mötte inga fiender. Kungen noterade att varhelst man drog fram – det gällde i klostren likaväl som hos bönderna – gjorde sig Niclas Norijn omtyckt genom sin ovanliga vänlighet och hänsyn. Han lärde sig snabbt de främmande språken och använde annars gärna latin.

Desto våldsammare blev 1708. Då förenade sig fältmarskalken Rehnskiölds armé med kungens för att på allvar agera mot ryssarna, som slagit läger vid staden Holofzin i Litauen. På säkrast möjliga sätt hade de förskansat sig bakom ett tjockt bröstvärn, ett välbestyckt långt dike och åtskilliga batterier. Täta skogar, djupa kärr och floden Vabis gjorde läget svåråtkomligt. Karl XII:s plan, att isolera ryssarnas flyglar, iscensattes när han i gryningen den 4 juli med sitt garde följt av Dalkarlarna och Västmanlänningarna tog sig över floden. »Nu fann fienden vara tid att med all kraft bruka sitt grövsta artilleri, dels på Konungen uti strömmen, dels på de å andra sidan kvarstående Regementen», berättar predikan och fortsätter »Här vore icke encouragement för manskapet, se stycken av sina skjutna Cammeraders inälvor slå sig om ansiktet». Norijn fick sina överordnades samtycke att med kappan på axeln, muskötan över huvudet och värjan i hand leda sin trupp över strömmen. Då vattenet blev för djupt fick de längre karlarna bära de kortare. Deras kläder var redan genomvåta av långa marscher denna ovanligt regniga sommar.

RYSLIGT I RYSSLAND

Med textens mustiga språk: »Här halp varken skjutande, morast, vallar eller gravar: alla stod nu med sin Konung såsom Lejon, att var på sin ort nedgöra fienderna som sköt så gräseliga, vars like de förfarnaste Krigsmän näpligen hört. Men varest elden var som starkast, dit skyndade med sitt manskap vår CapitaineLieutenant.» Fienden följdes genom täta skogar och råkade ner i djupa kärr där de kringrändes. Tre dagar senare drog sig ryssarna tillbaka. Nu låg vägen över Dnjepr öppen. Karl XII intog Mohilef, där den svenska armén vilade ut en månad. Kungen lär ha betraktat slaget vid Holofzin som sin vackraste seger. I den oerhörda drabbningen besegrade svenskarna de mångfaldigt starkare ryssarnas 46 regementen av kavalleri och fotfolk jämte 4 000 kalmucker (mongolfolk från Sibirien).

Sedan man vederkvickt sig och proviant-

rat var det åter dags för uppbrott. Ända till november marscherade svenskarna på dåliga vägar genom svår terräng fram till floden Desna, där ryssarna på vanligt sätt hade förskansat sig med starka posteringar och spanska ryttare. Här kommenderades Norijn att gå över floden först med 30 man, ett bevis på kungens förtroende. De möttes av häftiga attacker från 2 000 ryssar, medan resten av armén färjades över. Klockan halv tre på eftermiddagen utbröt ett våldsamt skjutande och granatkastande, som pågick till klockan åtta om aftonen – då fienden var »totaliter slagen». Här råkade Norijn åter ut för en blessyr: En fiende som »för honom måste falla död» förde i fallet bajonetten genom hans vänstra ben, som redan var sårat av ett skott. Vila var det inte tal om. Dagen därpå lämnade man platsen med över tusen döda fiender och drog vidare till staden Veprik.

Förhållandena var vidriga. Man hade stor brist på mat och »en gräselig köld genomträngde både folk och hästar». Många tusentals frös ihjäl denna vinter. Men varken frost eller hunger kunde övervinna »vår härdige CapitaineLieutenant». Skriften beskriver (ofattbart hurtigt): »Han gick med vanlig munterhet till storms på Veprik, vars vallar, som var gjorda av flätade korgar, med halm och jord emellan till fyllning, blev övergjutna med en myckenhet vatten, som uti den stränga vintern frös till is, på vilken ingen kunde fästa foten. Mot de stormande stötte fienden ovanifrån med sina pikar, av vilka vår CapitaineLieutenant en myckenhet bröt av, men utstod likafullt stor fara av stockar, stenar och sjudande vatten, som av fienden hoptals nedkastades – vartill kom våra egna kulor, som sköt på isvallarna och studsade tillbaka. Här uthärdades likafullt till mörkret, då fienden, som fruktade för andra dagen, uppgav staden.»

Efter denna erövring fortsatte dagliga drabbningar, då mängder av tappra män blev svårt skadade eller förlorade livet. Kungen ville göra Ukraina fritt från ryssar och sedan belägra Poltava. Inför framryckningen grävdes löpgravar, och när kungen på sin födelsedag den 17 juni inspekterade arbetet, blev han beskjuten av ryssarna och fick ena foten söndertrasad. Häftig sårfeber utbröt och ett par veckor fruktade man för kungens liv. På nytt ingrep fältskärn och lyckades avlägsna benbitar och en kula varpå kungen tillfrisknade.

Fienden, som hade fått reda på att Karl XII var skadad och inte kunde leda striden, hade förskansat sitt läger. Buren på bår gav

kungen sina generaler order att storma det ryska läget i gryningen den 28 juni. Där väntade tsar Peter med 45 000 man och kraftigt artilleri. Det blev en fruktansvärt blodig drabbning. Niclas Norijn »dignade till jorden med sju ärofulla blessyrer, och bland dem lämnades en kula, som följer hans stoft ned i graven». Han blev liggande bland de döda och plundrades på alla kläder utom sitt hårband. På tredje dygnet började han något hämta sig och lyckades krypa till den ryske fältmarskalkens tält. Där gav han sig fången och blev »skyld med en sleten Rysspals». Bland tusentals medfångar fördes han i triumf till Moskva, sedan vidare till Archangel och Galitsj. Under sin fångenskap fick Niclas Norijn tjänst som informator för en förnäm rysk herres två söner. I familjen blev han så älskad och respekterad att han fick förtroendet att bli pojknarnas förmyndare efter faderns död.

LÅNGT LIV

Med freden 1721 upphörde fångenskapen. Året därpå kom Niclas Norijn hem till sin moders stora glädje. För sina insatser i kriget hade han tilldelats majors rang. Nu anmodades han att som riksdagsman ta sig an regementsärenden. Han gifte sig med Anna Ekebom men fick inga barn. Efter fem års tjänst blev sviterna av de många skadorna så kännbara att han begärde entledigande. För »de många prov han framburit av försiktighet, mannamod och tapperhet för Fäderneslandet» adlades han 1727 av Fredrik I med namnet Nordensvärd och tilldelades Kungliga Svärdsorden.

Trots allt han utstått under de många åren som krigare i vedervärdiga förhållanden med svält och umbäranden, oändliga marscher i bottenlösa träskmarker och oländiga skogar, i ösregn och isande kyla, floder att vada igenom, våldsamma drabbningar och många livshotande skador blev Niclas Norijn nästan åttio år. Han dog barnlös och med honom utgick den adliga ätten Nordensvärd. Hans två bröder adlades Nordenfeldt. Mer om bröderna Norijn berättas i boken *Ulrika Eleonora: makten och den nya adeln 1719–1720* som kommer ut den 1 april 2019. ☞

Eva Nordenfelt

Frilansskribent med tonvikt på kulturhistoria, antikviteter, konst och design. Har givit ut två biografier: Ephraim Ståhl, en kunglig stoltmakare (Atlantis 2007) och Theofron

Munktell – ett gränslost teknikgeni

(Munktellmuseet 2018).

Meddelanden från Riddarhuset

VERKSAMHET

Under hösten 2018 har Riddarhusets kansli varit mer aktivt än tidigare i vår utåtriktade verksamhet. I enlighet med vår kommunikationspolicy har vi hittat nya vägar att nå våra huvudmålgrupper, först och främst våra ättemedlemmar, men även en släktforsknings- och historieintresserad allmänhet genom ett antal aktiviteter.

I samarbete med domänstiftelserna har riddarhuskansliet medverkat och berättat om vår verksamhet på två domändagar, på Kronovalls slott den 22 augusti och på Löfstad slott den 30 augusti 2018. Vid båda tillfällena presenterade respektive domändirektör, Carl Henric Kuylenstierna och Hans von Stockenström, stiftelsernas verksamhet för en intresserad publik. Dagarna var mycket populära och ett hundratal ättemedlemmar från kringliggande landskap hade hört sammat inbjudningarna till respektive domändag. Ett flertal besökare uttryckte sin uppskattning över att Riddarhuset tillsammans med stiftelserna arrangerar sammankomster utanför Stockholm, något vi kommer att fortsätta med.

De ättemedlemmar som fyllde 18 år under 2018 bjöds in till en informations- och mingeldag på Riddarhuset den 30 september. De närvarande ungdomarna fick en guidad visning och information om Riddarhusets historia och verksamhet i dag. Därefter intogs en gemensam lunch och många nya kontakter knöts. Karin Lilliehöök Kihl berättade om kansliets verksamhet och hur man ansöker om stipendier. Under dagen närvarade också representanter från RAUK, som fick ett stort antal nya medlemmar efter dagens slut. Jag hoppas detta kommer att bli en återkommande aktivitet.

Riddarhuskansliet medverkade i augusti 2018 på Släktforskdagarna i Växjö. Många intresserade släktforskare med kopplingar till de adliga ätterna i Sverige besökte vår monter och givet det stora intresset planerar vi att närvara även vid Släktforskdagarna i Borås 2019. Riddarhussekreteraren medverkade när Historiedagarna hölls i

Visby i oktober 2018 och höll där ett föredrag om Riddarhusets verksamhet och historia. Riddarhuset är sedan ett år tillbaka medlem i organisationen De svenska historiedagarna, och kan konstatera att publiken är både kunnig och engagerad, och att föredragen höll en generellt hög klass. Nästa år hålls Historiedagarna i Helsingfors och då kommer vi återigen att medverka.

Det nya året har inneburit att Riddarhusets restauration efter upphandling hamnat i ny regi. Efter 15 fina år tackar vi Eva Tholander med personal som med stort engagemang och skicklighet drivit restaurationen på ett utmärkt vis, samtidigt som vi hälsar Sita von Essen med personal välkommen. I samband med jullunchen erhöll Eva Tholander och pensionerade riddarhuskamreren Urban Wenster Riddarhusets förtjänsttecken, för att de båda på ett förtjänstfullt sätt gagnat Riddarhuset respektive Ridderskapet och adelns intressen.

Arbetet med det heraldiska bokverket om Riddarhusets vapensköldar har fortskridit enligt plan och det färdiga verket kommer att presenteras på adelsmötets slutmöte under våren 2019. Bokverket har rönt mycket stort intresse redan innan dess tillkomst och vi hoppas att så många som möjligt passar på att öka sina kunskaper om vår heraldiska skatt.

Sommaren 2018 går till historien som en av de varmaste någonsin, men också som den sommaren som fler än någonsin besökt Riddarhuset. Den stora ökningen av besökare föranleder att vi planerar att under sommaren 2019 ha utökade öppettider. Följ informationen på Riddarhusets hemsida om du planerar att besöka Stockholm och Riddarhuset i sommar. Välkommen!

INTERNATIONELLT

CILANES höstmöte genomfördes 2018 i Helsingfors och Riddarhuset representerades av riddarhussekreteraren. Mötesdagarna inleddes med en möjlighet för delegaterna att lyssna på ett intressant föredrag på Finlands

Riddarhus av Sveriges första katolska kardinal Anders Arborelius. På lördagen efter det ordinarie mötet var det stor internationell bal på Finlands Riddarhus. CILANES vårmöte sker traditionsenligt i Paris.

I september genomförde de svenska och finländska riddarhusen en gemensam konferens och besökte varandras verksamheter. Ett första resultat av detta samarbete på kanslinivå är att Finlands Riddarhus nu gett ut sitt första nummer av *Vårt Riddarhus*, en medlemstidskrift i samma anda som *Arte et Marte*. Jag hoppas och tror att vi kommer att ha stor nytta av ett ökat samarbete.

Erik Drakenberg, riddarhussekreterare

VÄRDEPAPPERSFÖRVALTNING

Aktiemarknaderna inledde 2018 starkt och toppnivån nåddes i slutet av tredje kvartalet för att därefter följas av en kraftig korrigering, varvid många marknader slutade på negativ avkastning för första gången sedan 2011.

I Sverige sjönk index (SIX RX) med 4,4 % och ett världsindex (MSCI W TR) sjönk med 8,2 %. Konjunkturutvecklingen har varit god i USA men mattats av i både Europa och Asien. Den amerikanska centralbanken har genomfört ett antal räntehöjningar och en oro finns att detta ska leda till en försvagning i konjunkturen. De pågående handelsdiskussionerna mellan USA och Kina har lett till en betydande oro för de långsiktiga konsekvenserna för frihandel och ekonomisk tillväxt. Några av de aktiemarknader som utvecklades sämst under året finns i Asien.

Företagsvinsterna har hittills påverkats marginellt och många företag visar fortsatt starka resultat. De av Riddarhuset förvaltade fonderna föll i värde med cirka 1 %.

PatrikTigerschiöld, kassadirektör

DOMÄNFÖRVALTNING

Södra sänkte nyligen sin timmerprislista marginellt och mycket tyder nu på att skogskonjunkturen har passerat sin topp för denna gång. Det finns ett stort utbud av

ATT GÖRA VÄL. ADLIG FILANTROPI DÅ OCH NU.

Föreläsningsserie på Riddarhuset
våren 2019

19 MARS

*Stilla nöd – stilla samvete. Gåvor
och gengåvor i ridderlig anda*
Henric Ankarcrona civ.ek.,
kommendator, JHO

Johan Dalman, biskop, överhov-
predikant, ordenskaplan, JHO
Richard Kuylenstierna, läkare,
docent, ordensintendent, JHO

2 APRIL

»Mäktig husfru – mild mot de arma»
Om 1600-talets adliga
föreställningar om givmildhet
Kekke Stadin, professor i historia

*Social omvårdnad – en uppgift för
1700-talets adelskvinnor*
Carin Bergström, docent i historia

9 APRIL

»Til Fäderneslandets gagn och til
GUDS Ära.» Om de västmanländska
brukspatronerna och den lokala
välgörenheten cirka 1750–1900
Marie Steinrud, fil. dr i etnologi

*Noblesse oblige. Vem tänder gnistan
så att furstinnan och friherrinnan
blir eldsjälär?*

Christina Ponton von Gerber, leg.
psykolog och Elisabet Näsman,
seniorprofessor i sociologi

7 MAJ

*Engagemangets positiva kraft! – För
dig, mig, företagen och samhället*
Amelie Silfverstolpe, grundare
Volontärbyrå och verksamhetsledare
ÖppnaDörren, Axfoundation

*Trots höga skatter så behövs det
personliga engagemaget!*
Sven Hagströmer, entreprenör

gran eftersom förra sommarens torka och värme har resulterat i kraftiga angrepp av granbarkborre. För att rädda virkesvärdet finns det tyvärr inget annat att göra än att snarast avverka drabbade bestånd. Exportmarknaden har försvagats något vad gäller Nordafrika och Kina men vår svaga valuta hjälper ändå exporten. Brexit är fortfarande ett orosmoment för vår sågverksindustri. De stigande priserna på olja och el stärker däremot priset på biobränsle.

Förvaltningen har tecknat ett flerårsavtal med Södra för både massaved och timmerleveranser. Domänerna har hittills varit förskonade från de stormar som härjat sedan nyår.

Den sista mjölkgårdsarrendatorn på domänerna har nu tyvärr sagt upp sitt arrende. Oklart om det i fortsättningen kommer att finnas någon mjölkproduktion på Stjärnevik.

Vid slottet på Löfstad kommer säkerheten att höjas, dels med en ny grind vid uppfarten och dels genom att sätta upp en järnkedja på baksidan som markerar ett farligt stup.

Hans von Stockenström, domändirektör

KULTUR

Vårens föreläsningsserie *Att göra väl – adlig filantropi då och nu* inleds den 19 mars och följs av tre kulturkvällar under april och maj som fördjupar och utvecklar temat (se separat program). Den 14 maj hålls en kulturstödsföreläsning av historikern Joakim Scherp som föreläser på temat för sin nyutkomna bok *Ulrika Eleonora – makten och den nya adeln 1719–1720*. Vårens utställning ansluter till detta ämne och visar ett urval av sköldebrev ur Riddarhusets samlingar. Ett antal av de ätter som adlades 1719–1720 av drottning Ulrika Eleonora står i fokus och i utställningen presenteras den historiska bakgrunden och de politiska drivkrafterna bakom det tidiga 1700-talets massnobiliseringar. Sköldebreven utgör viktiga dokument som kastar ljus över denna brytningstid i övergången från karolinskt envælde till frihetstid.

Den 13 maj håller mottagaren av Riddarhusets Axel Oxenstierna-pris till en välförtjänt svensk historiker sin prisföreläsning och utgivningen av det stora heraldiska bokverket *Riddarhusets vapensköldar* uppmärksammas genom en föreläsning den 18 juni av heraldikern Magnus Bäckmark.

Konsertprogrammet bjuder på sedvanlig variation med några av Riddarhusets återkommande samarbetsparter på musikområdet, som Absolute Strings och Karlbergs mu-

sikkår. Den 6 juni håller Stockholms studentsångare sin traditionsenliga nationaldagskonsert på Riddarhuset. Tre dagar i juni gästas Riddarhuset av den internationellt framstående ryska pianisten Irina Lankova som framför verk av Schubert och Rachmaninov.

*Rebecka M. Adelswärd, suppleant
med ansvar för kultur och vetenskap*

KULTURSTÖD

Riddarhusdirektionen lämnar ekonomiskt stöd till enskilda och organisationer för projekt med anknytning till Riddarhuset och Ridderskapet och adeln, företrädesvis av historisk art. Ansökningar om kulturstöd ska vara Riddarhuset tillhanda senast den 1 november.

Vid riddarhusdirektionens sammanträde den 14 december 2018 beslutades att följande projekt tilldelas Riddarhusets kulturstöd:

Andreas Anderberg: 20 000 kronor för en biografi över Herman Fleming (1763–1808). I Krigsarkivet i Stockholm finns Herman Flemings i det närmaste outnyttjade journaler.

Christina Palmquist: 10 000 kronor för släktkrönikan *Gyllencreutz No 54*, med stöd av Calendarium Gyllencreutzianum på Riksarkivet.

Jönköpings läns museum/Anders Franzén: 10 000 för en publikation över vice hovrättspresidenten Gustaf Mauritz Posse och Rosenlunds herrgård. Herrgårdsanläggningen utgörs av en nyklassicistisk miljö där den gustavianska parken nyligen påträffats av arkeologer. Parken återställs nu.

Johan Adelswärd: 50 000 kronor för boken *Theodor Adelswärd – en biografi*. Avsikten är att biografien, som skrivs av ekonomihistorikern Anders Jonsson, ska teckna ett porträtt av Theodor Adelswärd. Boken ska inledas med en översikt av baroniet Adelswärds historia från grundandet av fideikommisset till Theodor Adelswärds övertagande.

Nordenfjeldska släktföreningen/Hugo Nordenfelt: 20 000 kronor för en nyttgåva av Thorsten Nordenfjelds (1842–1920) memoarer. Av ansökan framgår att Nordenfelt var en »världskändis», som till exempel uppfann den moderna kulsprutan, tillverkade den första användbara ubåten samt bevittnade Alfred Nobels testamente.

Jonas Jönsson: 30 000 kronor för *Axel Lewenhaupt – Mitt i historien*, en dokumentär om Lewenhaupts innehållsrika liv som diplomat i mycket speciella skeenden.

AXEL OXENSTIERNA-PRiset

Riddarhusdirektionen har aktualiserat Axel Oxenstierna-priset, som med den nya prissumman om 100 000 kronor blir Sveriges största historiska pris. Mottagaren av 2019 års Axel Oxenstierna-pris offentliggörs den 13 maj 2019.

Priset har tidigare delats ut till Gunnar Wetterberg för bokserien om Axel Oxenstierna.

Ulf Gyllenhammar

RIDDARHUSSÄLLSKAPET

Dagarna blir allt ljusare och våren börjar sakta göra sig påmind. Med ett nytt år 2019 kommer nya möjligheter att träffas och umgås. Riddarhussällskapet skickar nu en vårhälsning och inbjudan med lite information om vårt kommande jubileumsprogram, men först en tillbakablick på hösten 2018.

I september 2018 inleddes höstprogrammet med en välbesökt guidad visning av Riddarholmen under ledning av H.C. Toll och som avslutades med ett besök på det Langenskiöldska bokförlaget i Gamla stan. Därefter bjöds sällskapets och RAUKS medlemmar in till lerduveskytte på Varpsund. September avslutades med att Riddarhussällskapet genom-

förde en kombinerad herrgårdsutflykt och internationell ballhelg i Finland. De tre vackra och riksintressanta herrgårdarna Tjusterby, Tervik och Malmgård besöktes och under lördagen hölls en bal på Riddarhuset i Finland.

Åter i Sverige besöktes Bellmanhuset där Carl Michael Bellman bodde under åren 1770–1774. Under denna tid skrev skalden större delen av Fredmans Epistlar. I november 2018 lystes ett kallt och regnigt Stockholm upp av ljuset från den uppskattade balen. Riddarhuset fylldes av festdeltagare i alla åldrar som fick njuta av en välsmakande meny, bubblande drycker, en visning av Riddarhussalen och dans som sträckte sig alltifrån den mer traditionella polonäsen till modernare danssteg. För långväga gäster såsom gäster från tio olika CILANE-länder erbjöds ett utökat och välbesökt helgprogram med en cocktail på fredagen, ett bakomkulisserna-besök på Hovstallet och brunch. År 2018 avslutades med en värmande glögg hemma hos ordförande Rutger Gyllenram.

År 2019 startar i januari med en privat visning av Bernadottebiblioteket på Kungliga slottet under slottsbibliotekariens ledning och som avslutas med middag. Med detta påbörjas ett nytt händelserikt år, som fortsätter med den traditionsenliga visningen av Vår-

salongen på Liljevalchs den 14 februari. Då får vi åter fyllas av beundran, häpnad och glädje inför vårens presentationer av noggrant utvalda konstnärer. I mars hålls årsmöte med tillhörande föredrag och den 25 april 2019 blir det en exklusiv visning och presentation av utställningen Color med professorn vid Konstfack, konstnären Gunnel Sahlin, en av Sveriges främsta glaskonstnärer med bakgrund hos bland andra Kosta Boda.

Utöver detta bjuds sällskapets medlemmar in till lerduveskytte ihop med RAUK samt till internationella helger runt om i Europa. Oavsett ålder erbjuder ett medlemskap i Riddarhussällskapet, förutom ett stort aktivitetsutbud, ett piggt tillskott till din umgängeskrets. Ta därför chansen, bli medlem och följ med på en aktivitet. Välkommen!

Claës af Burén

OM RIDDARHUSSÄLLSKAPET

Riddarhussällskapet är en ideell förening för Riddarhusets medlemmar med familjer. Föreningen ordnar föreläsningar, utflykter, guidade visningar och festliga sammankomster. Årsavgiften är 300 kronor för makar och 200 kronor för enskilda. Anmälan om medlemskap sker enklast via Riddarhusets hemsida, via e-post: riddarhussall-

Ungdomsutbyte inom CILANE

COMMISSION D'INFORMATION ET DE LIAISON DES ASSOCIATIONS NOBLES D'EUROPE

Sedan många år har man inom CILANE utvecklat en verksamhet som erbjuder tonåringar (13–17 år) möjlighet till ungdomsutbyte. Verksamheten bär namnet **Youth Exchange of CILANE**. Man erbjuder även andra aktiviteter under sommarlovet, exempelvis segling på större skepp på holländska kanaler med professionell besättning och de mycket populära och välorganiserade cykelturerna under fyra dagar i Tyskland.

Svenska Adelsförbundet representerar Sverige inom **Youth Exchange**.

Rent praktiskt kan det gå till så här:

En adelsfamilj i Tyskland har en tonåring som gärna skulle vilja komma till Sverige i till exempel en vecka. Eftersom familjen inte har egna svenska kontakter, vänder man sig till den tyska representanten i Youth Exchange of CILANE. Denna meddelar sig med Sveriges motsvarighet som undersöker om det finns någon adelsfamilj som kan vara intresserad av att få en besökande tonåring, helst en familj med egna tonåringar. Kontakterna sköts fortsättningsvis sedan direkt mellan familjerna i Tyskland och Sverige. På samma sätt kan svenska adelsfamiljer omvänt utnyttja CILANES stora nätverk i övriga Europa.

Det är också möjligt att låta svenska tonåringar besöka familjer i andra europeiska länder utan att ta emot ungdomar därifrån, även om detta inte är huvudtanken.

Förmedlingen sköts ideellt och är helt kostnadsfri för båda parter!

Deltagande länder är Belgien, Finland, Frankrike, Holland, Italien, Kroatien, Portugal, Ryssland, Schweiz, Spanien, Sverige, Tyskland, Ungern och Österrike. England är mycket efterfrågat som utbytesland, varför ett intensivt arbete pågår för att hitta en lämplig kontaktperson där.

Sista anmälningsdag är den **30 april** 2019 för utbyte kommande sommar och sista anmälningsdag är den 28 februari 2019 för att delta i cykelturer i Tyskland eller segling på kanaler i Holland.

Undertecknad tar gärna emot förfrågningar och intresseanmälningar för sommaren 2019, helst per e-mail.

för Svenska Adelsförbundet
Carl-Gustaf Åkerhielm af Margrethelund, vice ordförande
E-post: carl-gustaf.akerhielm@riddarhuset.se
Tel: 070-341 97 17

skapet.gea@gmail.com, genom att kontakta sällskapet kassör och medlemsansvarig, Yvonne Gyllenram, tel. 070-81 65 770 alternativt ordförande Rutger Gyllenram, e-post: rgyllenram@gmail.com.

SVENSKA ADELSFÖRBUNDET

Svenska Adelsförbundets huvuduppgift är att ekonomiskt bistå behövande inom adeln, i första hand äldre och sjuka. Även ointroducerad adel kan komma i fråga. Många hjälpbehövande saknar egen förmåga att söka bidrag. Hör gärna av er till oss om ni känner till något ömmande fall.

Svenska Adelsförbundet anslöt sig 2017 till Riddarhusets värdepappersförvaltning i den så kallade Hercules Fonden. Det har visat sig vara en klok åtgärd som innebär en god avkastning och möjliggör att förbundet fortsatt kan stödja behövande på ett bra sätt.

Svenska Adelsförbundet arrangerar årligen en »afternoon tea» med underhållning för åttemedlemmar i Stockholm med omnejd som under året fyller 70 år. Höstens te-bjudning skedde på Riddarhuset den 20 september 2018. Underhållningen denna gång bestod av ett kåseri med forskaren, musiker och estradören Lennart Palm. Kåseriet handlade bland annat om praktkistor och föredragshållaren kunde verkligen göra detta ämne både intressant och underhållande. Över 70 personer deltog i årets evenemang och Svenska Adelsförbundet fick flera nya medlemmar.

Årsmöte kommer att hållas på Riddarhuset tisdagen den 23 april och alla medlemmar är hjärtligt välkomna att delta. Mötet inleds med mingel.

Svenska Adelsförbundet har åtagit sig att från svensk sida administrera det ungdomsutbyte som sker inom ramen för CILANE. Detta beskrivs närmare på annan plats i tidskriften.

Upplysningar om förbundets verksamhet lämnas av sekreteraren Ulf Gyllenhammar, tel. 08-767 80 84 eller kassaförvaltaren, friherre Gabriel Hermelin, tel. 070-721 11 28.

Henrik von Vegesack, ordförande

OM SVENSKA ADELSFÖRBUNDET

Svenska Adelsförbundet är en ideell förening öppen för medlemmar i alla åldrar som tillhör de på Riddarhuset introducerade ätterna. Föreningen ägnar sig åt sällskaps- och hjälpverksamhet. Inom ramen för det senare delar förbundet årligen ut medel till behövande. Årsavgiften är 100 kronor för enskilda och 150 kronor för

makar. Via Riddarhusets hemsida (Föreningar) finns möjlighet att skicka in en intresseanmälan för medlemskap.

RAUK

År 2018 blev ett händelserikt och lyckat år för RAUK (Ridderskapet och Adels Ungdomsklubb), då vi hade glädjen att välkomna många nya medlemmar. Därför är det med stor förväntan vi inledde verksamhetsåret i februari 2019 med klubbens årsmöte och vår mycket uppskattade vinterbal i Riddarhuset.

Styrelsen hoppas att fler kommer att upptäcka RAUK. Vi vill uppmäna alla medlemmar att komma med synpunkter eller förslag på nya aktiviteter. Dessutom kommer vi senare under våren att behöva tillsätta en grupp för att arrangera den årliga sommarbalen. Det är ett utmärkt tillfälle för den som vill engagera sig.

Med andra ord, om du inte redan är medlem och är mellan 18–35 år gammal – varmt välkommen att gå med, så hoppas jag att vi ses!

Clarence von Rosen

OM RAUK

RAUK (Ridderskapet och Adels Ungdomsklubb) är en ideell förening för dig mellan 18–35 år som tillhör en på Riddarhuset introducerad ätt. RAUKS syfte är att fördjupa kontakterna och stärka gemenskapen inom den unga svenska adeln och belysa adelns roll i historien.

Medlemskap är kostnadsfritt och du registrerar dig på riddarhuset.se. RAUK verkar även för att stärka gemenskapen med de systerorganisationer i Europa som samarbetar genom den gemensamma föreningen CILANE.

RAUKS huvudsakliga arrangemang varje år är våra två baler: vinterbalen i februari och sommarbalen i augusti. Vartannat år arrangeras i samband med sommarbalen en internationell helg för medlemmar ur CILANE.

Utöver balerna erbjuder vi många olika kulturella och sociala aktiviteter, allt från Afterwork till föreläsningar. Vare sig du vill delta ofta eller mer sällan ger ditt medlemskap i RAUK tillgång till ett stort nätverk och möjligheten att träffa många nya vänner och bekanta.

VADSTENA ADLIGA JUNGFRUSTIFT

Etthundra pensioner utdelas årligen till dem som varit längst inskrivna i stiftet.

Normalt skriver föräldrarna in sina döttrar

när de är små. Inskrivningsavgiften är 100 kronor och någon årsavgift utgår inte.

Stiftsjungfrur har rätt att bära stiftets dekoration, ett vackert emaljerat vitt ordens-kors med blåvit rosett. Etui med dekoration och miniatyr kostar 500 kronor inkl. porto och kan rekvireras från Riddarhuset. Ring 08-723 39 91 för ytterligare information.

HYRA AV LOKAL

Riddarhusets sällskapsvåning och Lantmarskalkssalen står till medlemmarnas förfogande för privata festarrangemang – släktmöten, bröllop, födelsedagsfester m.m. (dock inte studentfester). Arrangemangen ska vara av privat, personlig och familjär karaktär.

I källaren finns Släktföreningarnas rum, en lokal där upp till tio personer kan ha möten.

Kontakta kansliet, tel. 08-723 39 91, för bokning och information.

FÖRTYDLIGANDE

I *Arte et Marte* nr 2/2018 s. 10–11 illustrerade tre kopparstick från 1700-talet några av de platser som huvudpersonerna i artikeln besökte under sin resa genom Sverige 1744. En läsare har uppmärksammat redaktionen att bilden på Maltesholm visar slottet efter ombyggnaden från senare delen av 1700-talet, och inte så som det såg ut år 1744 då det fortfarande var en 1600-talsborg byggd under den danska tiden.

BÖCKER OCH PRESENTER

I Riddarhusets webbutik finns böcker och presentartiklar till försäljning. Fram till den 18 juni 2019 går det att förhandsbeställa det heraldiska bokverket *Riddarhusets vapensköldar* till ett förmånligt specialpris. Erbjudandet gäller beställningar både i webbutiken och i butiken som är öppen i palatset under ordinarie besökstid varje helgfri vardag kl. 11.00–12.00.

VISNING OCH AFTERNOON TEA

Söndagen den 31 mars erbjuder Riddarhuset guidad visning med efterföljande afternoon tea i salongerna.

Mer information och biljetter i

Riddarhusets webbutik:
riddarhuset.se/butik.

Stiftelsen C.J. och H.R. Hiertas Minne

har till ändamål att genom understöd främja vård av behövande gamla och/eller sjuka adliga och andra personer.

Ansökningsblankett kan antingen rekvireras genom insändandet av frankerat kuvert till Stiftelsen C.J. och H.R. Hiertas Minne, c/o SEB Private Banking, Stiftelser, K G, 5 106 40 Stockholm eller laddas ner från nätet på www.stiftelseansokan.se.

Ansökningar kan skickas antingen till ovanstående adress eller digitalt enligt anvisningarna på nätet.

Ansökan ska vara stiftelsen tillhanda senast den 30 juni 2019.

KÖP OCH SÄLJ PÅ *Riddarhustorget*

Arte et Martes fria marknad

Adress: Riddarhustorget
Arte et Marte, Riddarhuset
Box 2022, 103 11 Stockholm
E-post: arteetmarte@riddarhuset.se

Efterlysning: Jag har fyra tavlor (21x30 cm) med följande porträtt: Gustaf Erik von Post (1785 04 13–1864 04 16) Frängsäter, gift med Jaqueline Ulrica von Ungern Sternberg (1789 10 22–1864 04 17), dotter till Mathias Alexander von Ungern Sternberg (1764 10 26–1826 02 17) bosatt på Åhs i Södermanland och Eva Elisabeth Beata Jaqueline von Ungern Sternberg (1766 02 02–1831 10 18, född De Geer af Finspång. Jag vill gärna överlämna dessa tavlor till nu levande släktingar till von Ungern Sternberg och von Post i Sverige. Kontakta Pia Hammarstrand, e-post: p.hammarstrand@gmail.com, tel. 070-730 19 72.

Riddarhuset söker besöksvärdar till sommaren 2019

Riddarhuset vårdar ett historiskt arv och tillgängliggör detta för allmänheten. Varje år besöker närmare 20 000 personer Riddarhuset vid den ordinarie besökstimmen (helgfri vardag kl. 11.00–12.00), guidade visningar och olika kulturevenemang.

Sommaren 2019 utökar Riddarhuset sina öppettider för att kunna ta emot fler turister som genom egen rundvandring vill uppleva palatset. Från v. 26 till slutet av augusti håller riddarhuspalatset öppet helgfri vardag kl. 10.00–13.00. Vi söker nu två besöksvärdar som kan förstärka kansliet under denna period.

OM TJÄNSTEN

Som besöksvärd arbetar du med försäljning i vår entré och butik. Du tar hand om besökarna, svarar på frågor och bidrar till deras upplevelse av Riddarhuset. Viss guidning kan förekomma.

Vi söker dig som är över 18 år, serviceinriktad, historieintresserad och språkkunnig. Tjänsterna som erbjuds är på deltid, vardagar kl. 09.30–13.30. Utbildning sker under v. 25.

Frågor om tjänsten ställs till riddarhussekreteraren,
e-post: erik.drakenberg@riddarhuset.se

Ansökan skickas till riddarhuskanslisten,
e-post: kansli@riddarhuset.se

Sista ansökningsdag 15 maj 2019.

Riddarhuset
Ett historiskt arv

INFORMATION FRÅN Finlands Riddarhus

RIDDARHUSDIREKTIONEN

Vald av adelsmötet 2018

Herr Wilhelm von Frencckell,
ORDFÖRANDE
Greve Henrik Creutz,
KANSLIDELEGATIONEN
Friherre Sebastian Cedercreutz,
ORDF. BYGGNADSDELEGATIONEN
Friherre Eric Cronstedt,
ORDF. FINANSDELEGATIONEN
Herr Eino Svinhufvud,
ORDF. KANSLIDELEGATIONEN
Herr Max Schulman,
BYGGNADSDELEGATIONEN
Herr Tom von Weissenberg,
FINANSDELEGATIONEN

Suppleanter

Friherre Claes Gripenberg,
KANSLIDELEGATIONEN
Herr Peter Boije af Gennäs,
KANSLIDELEGATIONEN
Friherre Aarno Yrjö-Koskinen,
BYGGNADSDELEGATIONEN
Herr Lars af Hällström,
FINANSDELEGATIONEN
Herr Henrik Antell,
BYGGNADSDELEGATIONEN

VERKSAMHET

Under 2018 jubilerade Finlands Riddarhus i dubbel bemärkelse. Dels var det 200 år sedan verksamheten inleddes, dels var det 100 år sedan senaten fastställde Riddarhusordningen som våra stadgar. För att särskilt uppmärksamma jubileumsåret har en högklassisk konsertflygel införskaffats för att ytterligare utveckla den kulturella programverksamheten.

I mars 2018 hölls lagtima adelsmöte som samlade 52 av totalt 146 ätter med representationsrätt. Kansliet är nu i full gång med de projekt och uppgifter som adelsmötet beslutade om.

Finland och Sveriges Riddarhus har alltid haft goda och nära relationer, inte minst med anledning av att ungefär 200 svenska ätter sedan 1818 har immatrikulerats på Finlands Riddarhus. Sedan 2018 har vi även fördjupat vårt operativa samarbete inom områdena genealogi, IT och kommunikation.

Vi önskar alla ättemedlemmar i Sverige varmt välkomna att besöka Finlands Riddarhus. Kansli och bibliotek håller öppet vardagar kl. 10.00-14.00 (reservera tid i förväg). För guidade visningar, vänligen kontakta kansli@riddarhuset.fi.

Johan von Knorring, riddarhuskamrerare

GENEALOGI

Den genealogiska avdelningen vid Finlands Riddarhus kunde före jul 2018 presentera en ny upplaga av *Adelskalendern*. Parallellt med framställningen av kalendern har arbetet med utgivningen av *Ättartavlorna* för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna fortskridit. Det har visat sig att vårt grundmaterial, det vill säga Tor Carpelans *Ättartavlor* som utkom 1942–1965 håller en varierande kvalitet. Speciellt de ätter som är mer eller mindre finskspråkiga och de som levt under relativt enkla förhållanden som exempelvis torpare har ofta mycket knapphändiga uppgifter. Det här är en brist som vi nu försöker råda bot på.

Ättartavlorna del III, det vill säga ätterna I–P, beräknas utkomma vid årsskiftet 2019/2020. Ett frågeformulär med korrektur sändes i januari 2019 ut till ättemedlemmarna i de berörda ätterna, I–P. Alla texter har korrekturlästs en första gång och korrigeringar från kyrkböcker, genealogisk litteratur och andra källor har införts. En jämförelse med de uppgifter som finns på Sveriges Riddarhus rörande våra gemensamma ätter har också gjorts och nya uppgifter har utbyts mellan husen.

*Johanna Aminoff-Winberg,
riddarhusgenealog*

PROGRAMVERKSAMHET VÅREN 2019

24 mars KL. 15.00

Melnikov – preludier och fugor.
Tapiola Sinfonietta

29 mars KL. 19.00

Barock från hoven i Norden.
Finländska Barockorkesterns residensserie

22 maj KL. 19.00

Vårkonsert ToukoQ.
Qoro Quando

26 maj KL. 16.00

J.S. Bach: Die Kunst der Fuge.
Paavali Jumppanen, piano

28 maj KL. 20.00

Traditionell vårkonsert.
Zonta klubben Helsingfors 1

Med reservation för ändringar.

Mer information:
www.riddarhuset.fi

Aktuella publikationer från Finlands Riddarhus

Finlands Adels kalender 2019,
85 euro + frakt
Finlands ättartavlor del A–D,
58 euro + frakt
Finlands ättartavlor del E–H,
58 euro + frakt

*Publikationerna beställs per e-post till:
amanuens@riddarhuset.fi*

Riddarhusets nya restauratör

Sita von Essen vill överträffa festliga förväntningar

RIDDARHUSETS NYA restauratör heter Sita von Essen. Hon tar över verksamheten efter Cibo et Poto, vars ägare Eva Tholander har gått i pension.

Som namnet avslöjar tillhör Sita von Essen en av de introducerade ätterna. Faktum är att både hennes mamma och pappa är födda von Essen och avlägset släkt med varandra. Men det är inte bara av den anledningen hon känner till Riddarhuset sedan tidigare.

– Jag vikarierade faktiskt som hovmästare under sex månader när restaurationen drevs av Landh & Taube. Det var en väldigt trevlig erfarenhet och jag har längtat tillbaka sedan dess. I den cateringverksamhet som jag bedrivit sedan 1986 är många av mina mest trogna kunder ättemedlemmar så det känns extra roligt att få möta dem även i det här sammanhanget, säger Sita von Essen.

Hon är utbildad vid den franska kockskolan La Varenne i Paris och har under lång tid bedrivit cateringverksamhet i Sverige.

– Det är roligt att laga mat, men under min utbildning insåg jag att jag tycker extra mycket om att få vara delaktig i hela gästens upplevelse – att mötas, planera, genomföra och uppfylla, allra helst överträffa, högt ställda förväntningar. Därför trivs jag så bra med catering- och festvåningsverksamhet.

I Sita von Essens cv framgår också att hon arbetat ett par år som steward på SAS långlinjer och varit ansvarig för festvåningen på Fabrikörsvillan i Stockholm, som drivs av Nobisgruppen.

År 2010 blev hon delägare i klassiska kvarteret restaurangen Coco & Carmen i Stockholm och sedan 2018 driver hon denna tillsammans med sin särbo, Ulf Hildebeck, som ansvarar för verksamhetens avtal och juridik.

Både i Coco & Carmens och Riddarhusets kök följer menyerna en röd tråd.

– Det är svensk matlagning med fransk inspiration och Tore Wretman som ledstjärna. Jag vill att gästerna som tittar på menyn ska känna igen sig i smakerna, förstå vad det är

Från och med årsskiftet är det Sita von Essen som driver Riddarhusets festvåning. Den som har bokat festvåningen träffar Sita för genomgång av sitt arrangemang. Det är just mötet med gästen och möjligheten att infria, helst överträffa, dennes önskningar som Sita von Essen tycker allra bäst om.

på tallriken men samtidigt få en wow-känsla när det gäller de klassiska rätterna. Vi serverar goda franska viner som stämmer väl med denna mat.

På Riddarhuset har hon hjälp av två kockar, en rutinerad hovmästare och flink serveringspersonal. Hon har också en kontinuerlig dialog med Riddarhusets kanslist Karin Lilliehöök Kihl, som är kontaktperson för den som är intresserad av att boka festvåningen på Riddarhuset. Dessutom sker mycket erfarenhetsutbyte mellan köket på Riddarhuset och Coco & Carmen, där det finns en restaurangchef, fyra kockar och två sommelierar.

– Jag är mån om att min personal känner sig helt bekväm med mitt koncept. De har alla erfarenhet av sådana restauranger som tilltalar mig, där Tore Wretman har satt sin prägel: Stallmästargården, Operakällaren, Riche, berättar Sita von Essen.

Konceptet är genomgående och märks inte bara på menyer och vinlistor utan även i personalens agerande.

– Jag vill att det ska vara elegant utan att bli pretentiöst. Gästerna ska känna sig sedda, hörda och välkomnade med ett varmt leende. Då blir det som allra bäst. ☺

Louise Ribbing

Riddarhushistorier på Facebook

På Riddarhusets Facebooksida publicerar riddarhusamanuensen Oscar Langenskiöld med jämna mellanrum intressanta, dramatiska och vederkvickande brottstycken från Riddarhusets historia, en aldrig sinande kunskapskälla i berättelsen om Sverige. Hantverkaruppbådet och den nyupptäckta bilden på Lantmarskalkssalen är två av dessa. För fler Riddarhushistorier – följ Riddarhusets Facebooksida.

HANTVERKARUPPBÅDET

EN AV DE mest dramatiska händelserna i Riddarhusets historia är det så kallade hantverkaruppbådet den 27 april 1789.

Gustav III och adeln hade med tiden blivit allt bittrare fiender. När kungen bad att få ta ut en särskild skatt till stöd för det pågående och inom adeln impopulära ryska kriget, samlades adeln på Riddarhuset för att diskutera den kontroversiella frågan sinsemellan. Klockan var omkring halv tolv på förmiddagen.

Samtidigt stod tusentals människor på Riddarhusorget och förde oväsen. Några var beväpnade. Det sades att polismästaren, på

kungens order, hade mutat hantverkargesällar med sprit och pengar. Deras uppdrag var att skrämma adeln med sin hotfulla närvaro.

Det lyckades. Lärfbodsbiträdet Johan Hjerpe, som hade klättrat upp på gallret som omgav Gustav Vasa-statyn, såg hur:

»Adeln på Riddarhussalen förvånade sprungit upp i fönsterna somliga med bleka och somliga med röda ansikten ... förskräckte öfver hwad på färde nu war.»

Några unga adelsmän ville ut och slåss men förhindrades av äldre ståndsmedlemmar och någon försökte förgäves övertala folket att lämna torget. En adelsman skrek

åt folkmassan från ett fönster: »Tyst Ert förbannade Pack!»

Men Gustav III hade själv i tysthet kommit in i Riddarhussalen och tagit plats i lantmarskalksstolen. Han var en objuden gäst. Ögonvittnet Hamilton skriver att man »tyckte sig se en räv komma in i en hönsgård.»

Kungen såg till att få sin vilja igenom och lämnade Riddarhuset.

Torget ska ha tömts först klockan fyra på eftermiddagen »då ett häftigt infallande regn, förenadt med polisbetjäningens svigtande käppar, bidrog att skingra den druckna hopen».

Oscar Langenskiöld, riddarhusamanuens

Marianne Södersten har gjort den första bildtolkningen av Hantverkaruppbådet 1789. Regntunga skyar hänger över Riddarhusorget. Inne i Riddarhussalen anslår Ehrenstrahls »Fama» den varmare tonen tillsammans med Majestätet självt som står i klassisk Apollo di Belvedere-pose. (Dräktens röda detaljer för tankarna till den »räv» som ögonvittnet Hamilton såg i monarken.) Folket på torget är tecknade efter Sergel. Johan Hjerpe som klättrar på Gustav Vasa-statyn har samma klädsel som Bellman i Paschs berömda porträtt. ILLUSTRATION: MARIANNE SÖDERSTEN (2018).

FOTO: ANTON BLOMBERG/STOCKHOLMS STADSMUSEUM.

NYUPPTÄCKT BILD PÅ LANTMARSKALKSSALEN

DET HAR VARIT höljt i dunkel hur Lantmarskalkssalen såg ut före Isak Gustaf Clasons renoveringar i början av 1910-talet, de som gett salen dess nuvarande utseende. I Stockholms stadsmuseums samlingar fann undertecknad ett fotografi som ändrar på detta. Det är taget av fotografen Anton Blomberg (1862–1936) någon gång före 1911. Bilden är nu digitaliserad och är det enda kända fotografiet på salen såsom den såg ut under andra hälften av 1800-talet.

SEKRETA UTSKOTTET

Rummet har en lång historia. Under frihetstiden samlades det Sekreta utskottet där för att diskutera rikets hemliga ärenden, inte minst utrikespolitiken. I utskottet ingick ursprungligen representanter för adeln, prästerna och borgarna. Bönderna hölls utanför.

Från 1778 utförde Lorens Pasch d.y. ett stort antal porträtt föreställande lantmarskalkarna som successivt hängdes upp på väggarna. Men salen förföll alltmer. I en artikel i *Arte et Marte* från 2012 har Fredrik Styrfält beskrivit hur man på 1850-talet hade ett behov av att ommöblera den:

»Bristen på möteslokaler var stor under åren det fortfarande hölls riksdagar på Riddarhuset. Ståndets ledamöter tvingades ofta till pinsamheten att ta emot besökare i Stenhallen eller utomhus och man hyrde därför en tid ett klubb- och operahuset på riksdagens bekostnad.

Åren 1858–59 genomfördes renoveringar i syfte att inrätta egna »klubb- och samtalsrum» i det som då fortfarande kallades utskottsrummen. För att underlätta passage byggdes samtidigt en trappa i två personers bredd ned till förrummet. Samtidigt möblerades rummen för att bättre passa sitt syfte.»

I Riddarhusets kassaräkning från 1858 finner vi en förteckning på de möbler som inköpts för inredningen som gjordes då. Förteckningen och den nyfunna bilden är samstämmiga om hur ett av Riddarhusets viktigaste rum tedde sig under den tid då fyrständeriksdagen ännu verkade, men gick mot sitt slut. ☞

Oscar Langenskiöld, riddarhusamanuens

INVENTARIEFÖRTECKNING

- 40 porträtt av lantmarskalkar i förgyllda ramar
- 1 sessionsbord av mahogny
- 5 par dubbelfönster
- 5 par dubbeljalousier av paramatta
- Samt järnstänger och ringar
- 5 par fönstergardiner av rött tyg samt käppar och ringar
- 1 bordstudsare
- 2 speglar med förgyllda ramar
- 2 hyllor av betsat trä
- 2 hörnsoffor av betsad björk, klädda med rött tyg
- 1 ryggsoffa av betsad björk, klädd med rött tyg
- 1 soffa med fyra dynor av betsad björk, klädd med rött tyg
- 2 dussin stolar av betsad björk, klädda med rött tyg
- 1 dussin stolar av ek, klädda med grönt gutta perchatyg
- 1 bord av furu med två lådor, 5 alnar långt, 2 alnar brett
- 1 grönt överdrag av kläde, löst hörande till sistnämnda bord
- 1 spottlåda
- 2 mattor

Dessutom stod två skulpturer av Pierre Hubert L'Archevêque i salen, den ena avbildande Per Ribbing (utanför bild) och den andra en modell av Gustav Vasa-statyn på Riddarhuset.

O.G. Paulis donationsfond

Riddarhusets största domän

OTTO GÖRAN PAULIS (1830–1891) donationsfond är den största egendomen i Riddarhusets domänförvaltning. Totalt omfattar den 7 150 ha skog och 550 ha jordbruksmark. Egendomen ligger inom Kinda och Ydres kommuner i södra Östergötland. Tre större herrgårdar ingår, det är O.G. Paulis födelsehem Stjärnevik, Hornsberg som han lät uppföra 1850 och Föllingsö utanför Kisa som är om- och tillbyggt på 1700-talet.

Jordbruksmarken är utarrenderad med två större gårdsarrenden, den ena med en äldre mjökladugård och den andra med en stor och modern köttjursladugård. Totalt finns 40 bostadshus på markerna varav 25 är fritidshus.

Stiftelsens ekonomi är mycket god och de senaste årens goda skogskonjunktur har resulterat i stora överskott då en större del av avverkningarna varit föryngringshuggningar. Slutsatsen av den senaste skogliga avverkningsberäkningen är att slutavverkningsvolymen behöver ökas.

I slutet av 2016 drabbade ett mycket kraftigt och lokalt snökaos Kindabygden. Cirka 1 000 ha har sedan dess rensats och gallrats för att klara upp alla snöbrotten. Skogsförsäkringen ersatte de ökade kostnaderna men naturens krafter gjorde sig rejält påmind. Sommarens torka har orsakat skador på främst granskogen som sedan drabbats av barkborreangrepp.

Skogsproduktionen drivs i egen regi under ledning av Linköpings skogstjänst. De senaste åren har massaveden levererats till Södra och timmer sålts till både Södra och olika lokala sågverk.

Stiftelsens skogar är mycket virkesrika och tallen är till största delen av mycket god kvalitet. I vår skogspolicy ingår att främja produktionen av kvalitetsfura, vilket vi främst gör genom att så med förädlat frö samt med omsorgsfull röjning och ett begränsat betestryck av älg. Skogsbruket är cer-

Vackra Föllingsö ligger strax utanför Kisa.

tifierat enligt FSC- och PEFC-regler.

Delar av stiftelsens marker i Horn-Hycklinge är utpekade som lämplig plats för vind-

kraftsetablering. Ett avtal slöts först med E.ON för ett uppförande av en vindkraftspark men efter slutförd miljökonse-

kvensbeskrivning och i avvaktan på kommunens avgörande valde E.ON att avbryta projektet. Nu är avtal tecknat med Fred Olsen Renewables om projektering av en vindkraftspark, beslut kan väntas under 2019.

De tre herrgårdarna är i mycket gott skick. Under perioden 2016-2018 totalrenoverades Stjärnevik, och under 2014-2016 gjordes en stor ombyggnad på Föllingsö. På Hornsberg totalrenoverades fasader och tak år 2013.

Stiftelsen är den största markägaren i kommunen och har ett gott renommé trots olika åsikter om vindkraften i bygden. Vid Föllingsö har stiftelsen skapat ett frivilligt naturreservat med Länsstyrelsen. Föllingsö odlingslandskap visar på utvecklingen från forntiden och framåt. ☞

Hans von Stockenström, domändirektör.

Kammarjunkaren O.G. Pauli lät uppföra herrgården Hornsberg 1850.

Uthyres

Herrgården Stjärnevik, 4 mil söder om Linköping, 1 mil till Rimforsa. Herrgården är 2016/17 totalrenoverad till det yttre, nytt kök, nya badrum och nya ytskikt i större delen av huset. På övervåningen är ett par stora rum inte renoverade ca (150 m²) och kan lämpa sig för t.ex. kontor och/eller annan verksamhet. Total boyta är ca 520 m² samt 60 m² biyta. Bredbandsfiber är indragat och ny värmepump installerad. Vacker utsikt över sjön Åsunden och en härlig trädgård. Stjärnevik tillhör O.G. Pauli-stiftelsen. Interesse anmäls till Riddarhuset, domändirektör Hans von Stockenström, mobil 070-555 7186 eller e-post: stocken@berga.se.

Den måttfulle kammarjunkaren

Om Otto Göran Pauli (1830–1891) har sagts att han var både sträng och snål, och inte heller särskilt sällskaplig av sig. Men genom den donationsfond som han upprättade 1883, är det ändå många inom adeln som har honom att tacka för de medel som fonden delar ut i understöd till ekonomiskt behövande och stipendier för högre studier. Donationsfonden är den största av de av Riddarhuset förvaltade fonderna, vad gäller såväl mark som kapital.

Otto Göran Pauli ärvde 1862 gården Hornsberg i Horns församling efter sin far, Axel Georg. Modern, Sofia Magdalena, född Duwall, avled redan 1835 och efter att båda hans ogifta bröder på

kort tid omkommit i tragiska olyckor, blev Otto Göran ägare även till deras egendomar, Föllingsö och Stjärnevik. Han levde ogift fram till 1891 då han avled i sviterna av en förkylning. Då var han sannolikt en av Östergötlands mest förmögna män.

Till en början var det tänkt att Otto Göran skulle bli officer men efter att ha blivit kadett 1845 avgick han redan året därpå. Han utnämndes till kammarjunkare 1861 och till riddare av Nordstjärneorden 1883. Hans två äldre bröder sägs ha levt vidlyftiga liv, som ju också blev korta, och kanske var det av denna anledning som Otto Göran själv undvek alkohol och levde mycket måttfullt i hela sitt liv.

Vigsel i Riddarhuset

I INGRESSEN TILL Riddarhusordningen från 1626 beskrivs syftet med upprättandet av riddarhuspalatset. Ett av skälen, framkommer det, är att skapa en plats för adelns »samqwembher, Bröllop och andre Solenniteter».

Riddarhuset ska med andra ord vara en plats för högtidliga sammankomster!

I palatsarkitekten Jean de la Vallées arbetsbeskrivning ges den målande bilden av en särskild bröllopssal, belägen i palatsets östra del, nuvarande Kanslivåningen. Under den, i en mezzaninvåning, tänkte sig arkitekten en konfektkammare för inmundigande av söt-saker i samband med bröllopet. Därunder, i det som i dag är Sällskapsvåningen, skulle en säng placeras för bilägerceremonin. Rummen skulle förbindas med en lönntrappa.

Planerna kom dock aldrig att genomföras. Men blev det någonsin några bröllop i Riddarhuset?

FÖRSTA DOKUMENTERADE VIGSELN

Först den 17 februari 1957 rapporterade de stora morgontidningarna att en vigsel hade ägt rum på Riddarhuset dagen före!

Brudens föräldrar hade hört av sig till Riddarhuset och undrat om det var möjligt att förrätta vigseln i palatset, kanske i självaste Riddarhussalen? – »Den ser ju faktiskt ut som en riktig katedral.» Brudparet var Britt Gyllenhammar och Erik Juréhn.

Upplägget den gången var detsamma som nu. Vigsel uppe i Riddarhussalen, middag i

Lantmarskalksvåningen, kaffe i Sällskapsvåningen och dans i Stenhallen.

I dag är det en handfull brudpar som väljer att ha sin vigselförrättning i Riddarhuset, men desto fler som har sitt bröllopsfirande där, cirka 10–15 tillfällen varje år.

HUR GÅR MAN DÅ TILLVÄGA OM MAN VILL GIFTA SIG I RIDDARHUSET I DAG?

Börja med att kontakta riddarhuskanslisten som bokar in en passande dag för vigsel och/eller bröllopsmiddag. De populära lördagarna, det vill säga under vår- och sommar-månaderna, är ofta fulltecknade två år i förväg. Men det går utmärkt att fira bröllop alla dagar i veckan.

Önskar man ha vigseln i Riddarhussalen väljer man själv en borgerlig vigselförrättare eller präst. Vid val av präst kontaktar man sin egen hemförsamling. Vid önskemål om borgerlig vigselförrättare har Riddarhuset kontakter med några som kan utföra cere-

monin. Riddarhuset hjälper till att arrangera ett vigselbord/altare i Riddarhussalen om så önskas. Efter vigseln får brudparet skriva sina namn i Riddarhusets vigselbok.

Bröllopsmiddagen intas med fördel i Lantmarskalksvåningen där brudparet kan välja om de önskar den klassiska dukningen med honnörsbord eller om man föredrar runda bord. Det finns flera olika bordskarter att få inspiration av. Festvåningen är behjälplig med detaljplanering, allt från blomsterarrangemang och dukning till mat och servering, så att brudparet kan fokusera på att njuta av sin speciella dag.

Bröllopsvalsen dansas sedan bland de vackra stenpelarna i Stenhallen, vilket redan gjordes vid det första bröllopet 1957.

Välkommen att boka ert bröllop och bli en del av Riddarhusets historiska arv. 🇸🇪

Karin Lilliehöök Kihl och

Oscar Langenskiöld, riddarhuskansliet

FOTO NYTAGNA BILDER: ANETTE BRUZAN.

På Riddarhusets hemsida finns mer information om festvåningen och bröllopsarrangemang under fliken Besök oss.

Heraldica Varia

DONATIONER

En donation innebär att Riddarhuset får föremålet som gåva. Det löser en gång för alla problem vad gäller till exempel bodelning och säkrande av föremålets förvaringsmiljö.

Jag vill passa på att uppmuntra de av våra läsare som vet med sig att de har deponerat ett sköldebrev i Riddarhuset att överväga att omvandla det till en donation. Fördelarna med detta är många och dessutom erhålls en livstidsprenumeration på *Adelskalendern*. Rör det sig om en levande ätt publiceras vapnet med dess blasonering på en helsida i nästkommande adelskalender. Kontakta gärna undertecknad för ytterligare information.

EHRENPOHL

Fru Sigrid Blomgren, Täby, har donerat sköldebrevet i original för utdöda adliga ätten Ehrenpohl nr 1871. Sköldebrevet är skadat och saknar tyvärr sidan med vapenritningen och monarkens signatur

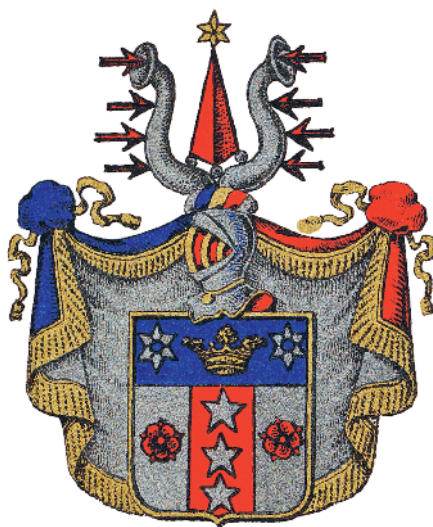
Kaptenen vid återgastregementet (infanteriregementet), sedermera kammarherren, Anders Johansson Pohl (1690–1764), adlades den 8 mars 1735 i Stockholm av Fredrik I med namnet Ehrenpohl. Ätten introducerades den 16 september 1743 under nr 1871. Ätten slöts på svärdssidan 1984 och på spinnssidan 1986.

Vapnet är stiltypiskt för tidsperioden och svårtolkat. Sporrklingorna (moletterna) i det övre blå fältet är kavalleristsymboler som sannolikt syftar på hans tidigare tjänstgöring vid skånska ståndsdragonregementet. Den röda obelisk (pyramid enligt blasoneringen) i hjälmprydnaden kan symbolisera eviga ära – jämför med namnet Ehrenpohl.

HJÄRNE

Syskonen, fru Christina Holtenius, född Hjärne, Uppsala, fru Eva Regårdh, född Hjärne, Stocksund, herr Urban Hjärne, Nykvarn och fru Ulrika Hjärne, Kalix, har donerat friherrebrevet i original för ointroducerade utdöda friherrliga ätten Hjärne.

Riksrådet Gustaf Adolf Hjärne (1715–1805), upphöjdes i friherrlig värdighet den 16 augusti 1762 på Stockholms slott av Adolf

Adliga ätten Ehrenpohl nr 1871.

Adliga ätten Wallensten nr 1305.

Friherrliga ätten Hjärne, ointroducerad.

Ungerska adliga ätten Pakh.
Till höger sköldebrevet.

Fredrik men tog aldrig introduktion i denna värdighet. Han upphöjdes även i grevlig värdighet den 14 maj 1770 på Drottningholms slott av Adolf Fredrik men tog inte heller som sådan introduktion. Han slöt själv sin ätt på svärdssidan den 19 april 1805.

Vapnet är med ett silverkors fyrstyckat och har en intressant variation av den adliga ättens vapen i hjärtskölden. Den adliga ätten har nämligen i ett blått fält en balkvis ställd gyllene båt mellan två strömmar av silver och en sjuuddig stjärna i övre vänstra fältet. Det friherrliga vapnet har endast en svart båt i ett fält av guld.

I friherrevapnet syftar den hermelinsbrämde röda riksrådshatten i översta fältet naturligtvis på Gustaf Adolf Hjärnes tjänst som riksråd. I de vänstra och högra blå fälten återfinns vi silverströmmarna och den sjuuddiga stjärnan från det adliga vapnet. I det undre röda fältet finns en stolpe av guld som är belagd med en blå kanon. Kanonen och de fyra brinnande röda granaterna i vartdera hörnet av silverkorset syftar troligen på hans tidigare karriär inom artilleriet. Som sköldhållare har vi två krönte björnar med sablar i ramarna som sannolikt avser hans tjänstgöring vid flera finländska regementen.

WALLENSTEN

Friherrinnan Kristina Stael von Holstein, Danderyd, har donerat ett pitschaft (stålstamp) med vapnet för utdöda adliga ätten Wallensten nr 1305.

SIGILLAVTRYCK

Herr Olle Gyllenhaal, Stockholm, har donerat en samling sigillavtryck med tillhörande anteckningsböcker. Samlingen härrör från 1860-talet och har tidigare funnits i ätten Odencrantz nr 1947 ägo.

DEPOSITIONER

En deposition innebär att äganderätten fullt ut kvarstår hos deponenten men att sköldebrevet kostnadsfritt förvaras i Riddarhusets arkiv.

UNGERSKA ADLIGA ÄTTEN PAKH

Herr Stefan Pakh, Strängnäs, har deponerat ett ungerskt sköldebrev för adliga ätten Pák (Pakh).

Brevet är skrivet på latin, komplext och svårt skadat och därmed besvärligt att analysera. Det är utfärdat av ärkebiskopen i Kalocsa i Ungern, Georg Szelepcsényi, i tyskromerska kejsaren Leopold I:s namn (1640–1705) i sin roll som kung av Ungern. Det är undertecknat den 10 juni 1662 i Pozsony, dåvarande huvudstaden i Ungern. I dag heter staden Bratislava och är huvudstad i Slovakien. Det är ställt till »Johannes Deme-ter alias Pák» och hans son »Michael Deme-ter alias Pák» utan angivande av deras professioner.

Vapnet är blått med en naturfärgad björn som i högra ramen håller en stridsklubba och i vänstra, enligt blasoneringen, ett avhugget blödande turkhuvud. I ritningen är dock det mesta av målningen av huvudet, både i själva vapnet och i hjälmprydnaden, där det repeteras, antingen skadat eller kanske bortskrapat.

INLÅNAT OCH DIGITALISERAT

Många sköldebrev finns i privat ägo. Riddarhuset vill gärna ta del av dessa och erbjuder därför en kostnadsfri digitalisering av föremålen med högupplöst skanning. Innehavaren av sköldebrevet erhåller ett USB-minne med bilderna.

DEPONERING OCH DONATION

Vi vill passa på att påminna om möjligheten att på ett tryggt och säkert sätt och utan kostnad kunna deponera eller donera sköldebrev i Riddarhusets arkiv. Ta gärna kontakt för närmare information, telefon 08-723 39 95, e-post goran.morner@riddarhuset.se.

Vi är också tacksamma för aktuella uppgifter om innehav av sköldebrev, i privat ägo eller på offentliga institutioner. ☞

Göran Mörner, riddarhusgenealog

FOTO: GÖRAN MÖRNER.

Aktuella böcker

Redaktör: Oscar Langenskiöld, tel. 08-723 39 97, e-post: oscar.langenskiold@riddarhuset.se

FALKENBERG I FINLAND

De senaste åren har Falkenbergska släktföreningen gett ut flera böcker, ofta med anknytning till föreningens kulturhistoriska projekt. I en nyutkommen bok behandlas konserveringen av några av ättens huvudbaner i Finland.

Ätterna Falkenberg har sitt ursprung i Uckermark i norra Mark Brandenburg. De utgrenades därifrån och Gottfrid von Falkenberg, stamfader för den nu levande adliga ätten, fick sedermera godset Palttilaholm i Letala socken i Finland som säte. Förläningen gavs av Gustav II Adolf för Gottfrids tjänster under kriget mot Polen. Fredrik Falkenberg, släktens nutida genealog, tecknar familjens ursprung och leverne i det som då var Sveriges östra riksdel.

I samband med kriget i Finland 1700–1721 flydde ätten till Sverige, vilket Finlands riddarhusgenealog Johanna Aminoff-Winberg skildrar. Inga von Corswant-Naumburg redovisar de tre huvudbaner i Letala kyrka som tillhörde Gottfrid, hans son Johan Gottfrid d.ä. och sonson Jacob Jörgen. Gottfrids huvudbaner är anmärkningsvärt och ovan-

ligt eftersom det inte är hugget ur trä, utan målat på kopparplåt, fäst på en träskiva. Huvudbaneren behövde renoveras, vilket bekostades av Falkenbergska släktföreningen och utfördes av Liisa Helle-Wlodarczyk. Hon har lämnat en redogörelse för det omfattande konserveringsarbetet.

Johanna Aminoff-Winberg, Inga von Corswant-Naumburg, Fredrik Falkenberg, Rolf Falkenberg, Liisa Helle-Wlodarczyk
Falkenbergska ätten i Finland. Historia, vapensköldar och konservering.
124 s., illustrerad, Falkenbergska släktföreningen 2018

POETEN OCH KONSTNÄREN HARRIET LÖWENHJELM

Poeten och konstnären Harriet Löwenhjelm (1887–1918) hade ett alldeles eget tonfall och uttryck. Hon har en precis känsla för att växla mellan ljus och mörker, humor och allvar, det fartfyllda och det lågmälda. Förra året var det 100 år sedan hon dog i tuberkulos på Romanäs sanatorium nära Tranås. Mattias Käck har kartlagt hennes liv och verk, där ord och bild ofta förenades. I boken samlar han tidigare opublicerade fotografier, dikter, konstverk, brev, dagboksnoteringar, minnesbilder och andra dokument.

En stor mängd adliga personer passerar revy, både släktingar och vänner.

*Jag som är kulmen utav fyra släkter
har fått att dras med många själsaffekter.*
(Strof hämtad ur *Vantros- och förtviflansboken*)

Författaren noterar att Löwenhielm »kände en stolthet över sin aristokratiska bakgrund och de starka släktbanden var en betydande del av hennes identitet. Men när det kom till sin spets stod hon ensam med sina konstnärsdrömmar.»

Sjukdomstiden präglades av religiös längtan även om hon, som i sin *Vårdikt*, skriver i en ton av illusionslös klarsynthet:

*Skåda, skåda hur det våras
Snön har smultit, Se och Märk!
Än en gång skall vi bedåras
av de gamla underverk.
Världen lyser, Jorden grönskar
vindar gå med lätta fjät.
Kanske får jag som jag önskar
förr än någon anar det.
Här i Jordens gröna lunder
stundom himlablomster gro –
– men för mig sker inga under
fast jag villig är att tro.*

Den sista våren, år 1918, skrev hon den berömda dikten *Att dö*. På dödsbädden söker och möts diktjaget av vännens närhet och värme. Två resor kommer att följa – till okänt land och till den mörka jorden.

*Tag mig – Håll mig – Smek mig sakta!
famna mig varligt en liten stund.*

[...]

*I natt skall jag dö. Det flämtar en låga
Det sitter en vän och håller min hand
I natt skall jag dö. Vem? Vem? skall jag
fråga
varthän jag skall resa, till vilket land
I natt skall jag dö och hur ska jag våga?*

*I morgon finns det en ömkansvärd
och bittert hjälplös stackars kropp
som bäres ut på sin sista färd
att slukas av jorden opp –*

Mattias Käck
Harriet Löwenhjelm:s värld. En collagebok.
158 s., illustrerad, Harriet Löwenhjelm-sällskapet 2018

Från släktföreningarna

KUYLENSTIERNA

Kuylenstiernska släktföreningen höll sitt, efter återuppvaknandet 1993, tionde möte den 8 september 2018 på Riddarhuset, Sjöhistoriska museet och Beatelunds herrgård.

Drygt 90 medlemmar i alla åldrar anslöt.

Dagen inleddes med guidad visning på Riddarhuset. Med anledning av att släkten har en viss sjöhistorisk bakgrund under 1600- och 1700-talen förlades årets stämma till Sjöhistoriska museet i Stockholm. Mötet inleddes med guidad visning på museet följt av ett intressant och uppskattat föredrag av advokaten och historikern Magnus Ullman om Gustav III:s ryska äventyr. Ordförande Richard Kuylenstierna öppnade sedan mötet med att bland annat berätta om några av våra förfäders havs- och sjörelaterade bakgrunder, där bland annat den förste kände stamfadern Johan (Jan) Jakobsson Kuyl blev inkallad till riket 1641 för att bygga broar, kanaler och befästningar i Göteborg.

Därefter hölls årets föreningsstämma. Sedvanliga föreningsfrågor avhandlades, ekonomisk redovisning och förvaltning godkändes. Stämman återvalde sittande styrelse med Richard Kuylenstierna som ordförande, Catharina Kuylenstierna som kassör och Eva Kuylenstierna som sekreterare. Övriga styrelsemedlemmar är Catharina »Tottan» Kuylenstjerna, Anna »Kicki» Kuylenstierna, Carl Henric Kuylenstierna samt Bo Kuylenstierna. Direkt efter stämman gick färden med buss och bilar till Beatelunds herrgård, dit Birgitta (f. Kuylenstierna) och Sten Westerberg för andra gången generöst bjudit släkten att hålla middag och ha fortsatt umgänge under kvällen.

Kvällen inleddes med mottagning i mangårdsbyggnaden, där Sten Westerberg berättade lite om gårdens långa och spännande historia. Gården grundlades 1670 av Clas Rålamb och var i släkterna Rålamb och Cederströms ägo till 1923, men sedan tre generationer ägs gården av familjen Wester-

berg. Familjen Westerberg har lagt ner mycket arbete på att återställa gården i ursprungligt skick. Middag avnjöts därefter i »Fåfången». Under middagen berättade släktens mycket uppskattade ålderman Falk Kuylenstierna (98) lite om våra första gemensamma förfäder. För mycket uppskattad musikunderhållning stod Cecilia Thorngren med sång ackompanjerad av Claes von Heijne på piano.

Även i år kunde vi glädjas över det jämförelsevis stora inslaget av yngre medlemmar, vilket lovar gott för föreningens fortsatta existens.

Bo Kuylenstierna, vice ordförande

LILJENCRA NTZ

I september 2018 hölls föreningsstämma i den Liljencrantzska columbarie- och släktföreningen på godset Fogelstad säteri i Södermanland. Vid stämman avhandlades ekonomisk redovisning och förvaltning samt gavs information om föreningens förehavanden och om det Liljencrantzska gravkoret på Botkyrka kyrkogård.

Till styrelseledamöter valdes Agnes Liljencrants, tillika ordförande, och Maria Liljencrants-Nygren samt Carl-Wilhelm, Gustaf och Wilhelm Liljencrantz.

Efter mötet serverades en utsökt lunch, varefter vi i höstsolen promenerade till gårdens gamla mejeri, där en uppdaterad utställning om Kvinnliga Medborgarskolan vid Fogelstad håller på att ställas i ordning i nyrenoverade lokaler. Clara Waller berättade om skolan, som var aktiv under åren 1925 -1954, och förevisade utställningslokalen. Det var i mejeriet och i före detta inspektorsbyggnaden, omdöpt till Lilla Ulfåsa, som skolverksamheten bedrevs. Skolan grundades av Elisabeth Tamm, Honorine Hermelin, Elin Wägner, Ada Nilsson och

Kerstin Hesselgren. Efter Elisabeth Tamms död gick Fogelstad i arv till hennes syster-son Axel Liljencrantz och innehas nu av dennes sonson, Oscar Liljencrantz. Den nyssnämnda utställningen kommer att nyöppnas till våren. Mer information om Kvinnliga Medborgarskolan vid Fogelstad finns på hemsidan: www.fogelstad.org.

Agnes Liljencrants, ordförande

LILLIECREUTZ

Söndagen den 23 september 2018 samlades 38 medlemmar av släkten Lilliecreutz till släktmöte i Stockholm. Detta var det andra sedan släktföreningen bildades och liksom

vid föregående sammankomst hedrades vi med besök av den argentinska grenen av släkten.

Dagen inleddes med besök på Gubbhyllan på Skansen, där Snus- och Tobaksmuseet är inrymt. Detta för att fördjupa kunskaperna om släktskapet med »snuskungen» Ljunglöf. Ordföranden Henrik Malmsten hälsade alla välkomna innan vår guide gav oss en gedigen historik och visning av tillverkningen.

Jacob Fredrik Ljunglöf tog år 1821 över en tobaksfabrik på Drottninggatan i Stockholm och lanserade året därpå »Ljunglöfs Ettan». J.F. Ljunglöf blev känd för sitt snus och var firmans ledare fram till sin död 1860, men det var hans son, Knut Ljunglöf, som kom att bli »Snuskungen av Sverige». Denne hade av fadern sänts ut i Europa för utbildning och efter avslutad praktik i Bremen och språkstudier i Liverpool kom Knut hem, redo att ta över. Under Knut Ljunglöfs tid mångdubblades snustillverkningen och fabriken flyttades till större lokaler. Nästan ett helt kvarter i de gamla bryggarkvarteren längs Badstugatan (sedermera Sveavägen 40-44) togs i anspråk. Knut Ljunglöfs son, Robert, utbildades till att överta driften av företaget. Med det nya århundradet började Knuts entreprenörskap och energi att avmat-

tas. Far och son hade i några år styrt företaget sida vid sida. Just när snusfabriken på Badstugatan byggts ut kom dråpslaget. Svenska Tobaksmonopolet infördes och Knut Ljunglöf lät sonen Robert hantera statens inlösen av snusproduktionen. År 1915 förstatligades »Ettan» tillsammans med alla andra svenska tobaksfabrikat. Knut Ljunglöfs dotter, Anna Jacobina, gifte sig i Stockholm år 1881 med vår anfader Adolf Magnus Lilliecreutz från egendomen Åminne Bruk i Kärda socken. Nämnas kan att Annas yngre syster, Tullia Aurora, fyra år senare gifte sig med Adolfs yngre bror, Axel Julius, ägare av grannegendomen Källunda.

Stärkta av de återknutna släktbanden förflyttade vi oss till Riddarhuset, där det hölls ett kort möte. Härvid lyftes frågan fram om att både föryngra och genusmässigt balansera styrelsen, vilket mötet enades om. Församlade i Riddarhussalen tog ordföranden till orda och hälsade mer formellt alla välkomna till årets släktmöte. Flera medlemmar framförde också personliga tankar och minnen ur ett släktperspektiv.

Dagen avslutades med en smaklig måltid i Lantmarskalkssalen med efterföljande kaffe och intressanta samtal. Huvudmannen, Jacob Lilliecreutz, inbjöd till nästkommande släktsamling på Åminne Gård i september 2021. Innan vi tog avsked av varandra togs ett gruppfoto på Riddarhustrappan.

Christoffer Lilliecreutz

RIBBING

Vilken fest! Vilken dans! Så roligt vi hade! Ribbingska släktföreningen höll sin traditionella sammankomst på Riddarhuset den 13–14 oktober 2018.

Helgen inleddes med festligheter lördag kväll då 69 släktingar, bland andra Maria Ribbing Cornell med familj från USA, samlades till middag med dans. Festkommittén, bestående av Marina Ribbing Sander, Bo Ribbing och Eva Hultman Ribbing, hade valt 1700-talet som tema och uppmanat gästerna att låta sig inspireras av detta i kvällens utstyrsel. Mången pudrad mouche, vippande fjäder och färgglad mask syntes i vimlet när festen inleddes med fördrink i Stenhallen, ett glatt mingel ackompanjerat till gitarrspel av en 1700-talsklädd Bo Ribbing, som också underhöll under middagen. Till desserten kom Ulf

Löwenmo infarande och inbjöd alla till att dansa française efter middagen. Ulf Löwenmo är en professionell och engagerad dansledare från Karlberg slott, med sig hade han sexmannaoркestern Royal Six med Elon Wahlgren i spetsen. De satte verkligen fart på oss med polonäs, promenader och tunnellhopp – många glada skratt blev det!

Söndagen inleddes med en visning av museet Tre Kronor som ligger i den del av Kungliga slottet som klarade sig från branden 1697. Därefter samlades vi åter på Riddarhuset för att efter kaffe och smörgås inleda mötesförhandlingarna. Mötet leddes av ordförande Claes Ribbing som bland annat avtackade Gunilla Jansson och undertecknad med blomsterbuketter. Efter trettio år i styrelsen fick Eva dessutom diplom och blev utsedd till hedersmedlem. Till ny styrelse valdes Claes Ribbing, Louise Ribbing, Peder C:son Ribbing, Katarina Ribbing Lindgren, Marina Ribbing Sander, Bengt Domeij och Per Ribbing.

Under söndagsförmiddagen hölls en tävling med frågan hur många Ribbingvapensköldar som finns i Riddarhussalen. Rätt svar är fyra.

Så var det dags att ta farväl för denna gång. Om tre år är det dags igen. Det ser vi redan fram emot.

Eva Hultman Ribbing, avgående styrelseledamot

SPENS

Föreningen grundades på Riddarhuset lördagen den 27 oktober 1973. Då stadgades det att alla som stod upptagna under ätten Spens i Adelskalendern automatiskt ansågs vara medlemmar. Detta medförde till exempel att barn till utgifta döttrar inte kunde tillhöra släktföreningen.

Vår släktförening har under året beslutat om reviderade stadgar där alla släktingar behandlas lika. Vi har också tagit hänsyn till den nya lagstiftningen om GDPR som infördes under 2018.

Processen har genomförts på för slakten historiska platser. En motion om revidering presenterades på släktmötet på Riddarhuset den 24 augusti 2013 då vår släktförening firade 40-årsjubileum. En stadgegrupp tillsattes och ett gediget arbete har genomförts under åren.

Första läsningen av förslaget till reviderade stadgar skedde på Salnecke slott i

Örsundsbro den 2 september 2018 där ägarna Elisabeth och Lars Norman välkomnade oss på sitt magnifikt renoverade slott. Här kan man verkligen känna historiens vingslag i ett av de nya ägarna smakfullt återställt samt bebodigt slott. Det var vårt första släktmöte någonsin i den vackra matsalen på Salnecke.

Andra läsningen genomfördes den 25 november 2018 på en annan för släktföreningen historisk plats nämligen Oxenstiernska malmgården i Stockholm i en byggnad som uppförts av greve Carl-Gustaf Spens (1682–1751). Läs gärna mera om dessa platser på vår hemsida spens.org där vår förening fattade det historiska beslutet om att »modernisera stadgarna i tiden».

För 100 år sedan fick kvinnorna rösträtt i Sverige. Nu välkomnar vår släktförening som fullvärdiga medlemmar alla vilka har en anknytning till den förste greven Jakob Spens (1656–1721) som erhöll grevlig värdighet 1712. I dag 300 år senare – när Sverige har en kvinnlig tronföljare – kommer såväl kvinnor som män ha samma rättigheter tillika skyldigheter i vår släktförening.

Sven-Henrik Spens, ordförande

SÖDERHIELM

Sedan hösten 2015 är föreningen åter aktiv efter 25 års träda. Släkten har sedan dess träfats vid två tillfällen på Riddarhuset. En lördag i maj 2018 hade Söderhi(j)elska släktföreningen ett mycket uppskattat släktmöte i Gävle. Ett trettiotal släktmedlemmar i alla åldrar träffades i ett härligt värväder. Samtliga fyra grenar var representerade, även långväga från Finland.

Dagen inleddes vid Valbo kyrka där vi besökte de Söderhielska gravkoren som är två fristående byggnader belägna vid kyrkan. Hovjägmästaren Carl Gustaf Söderhielm, född 1762, fick 1801 kyrkorådets tillåtelse att uppföra ett gravkor på Valbo kyrkogård strax öster om koret. Där nedsattes föräldrarnas och en broders kistor 1801. Ett flertal avlidna i den Söderhielska ätten har under 1800-talet fått sin sista vila i gravkoret.

I centrala Gävle, på Söderhielska gårdens värdshus, intog vi lunch och genomförde årsmötet.

Eftermiddagen tillbringades på Tolvfors herrgård och bruk. Bruket förvärvades 1751

av överstelöjtnanten Lorentz Niclas Söderhielm som var son till häradshövdingen Lars Malmén, adlad Söderhielm. I mer än tvåhundra år var Tolvfors i Söderhielmares ägo.

Tolvfors herrgård ägdes av Gävle stad och såldes sedan till Gunnar Brundell. Hans änka Ginta (*Gunhild*) äger och bebor herrgården tillsammans med sonen Mattias som välkomnade oss och öppnade sitt hem med förfriskningar och flaggan i topp med det Söderhielska släktvapnet. Ciceroner för dagen var Catharina Söderhjelm och Henrik Söderhielm som växte upp på Tolvfors herrgård.

Dagen avslutades med en trevlig middag på Söderhielska gården.

Föreningen planerar aktiviteter även för kommande år. Vi har också en sluten Facebook-grupp som man kan följa. För deltagande i denna grupp, vänligen kontakta oss per e-post: soderhielm@gmail.com.

Henrik Söderhielm, ordförande

VON VEGESACK

Den 18 november 2018 bildades den friherrliga ätten von Vegesack nr 369 släktförening på Riddarhuset. Släkten är ganska liten så vi rymdes i Släktföreningarnas

rum. Till ordförande valdes Henrik von Vegesack, till sekreterare valdes Birgitta Almqvist (f. von Vegesack) och till kassör Kristina Bergh (f. von Vegesack).

Släktföreningen kommer att inta en välkomnande attityd för medlemskap. Stadgar kommer att utarbetas efterhand.

Släkten har en nära vänskap med representanter för den adliga ätten von Vegesack

nr 679 och med en stor internationell släktförening som har sitt säte i Tyskland. Under 2019 kommer ätterna att ha en större släkträff i Weissenstein Bei Regen, nära München, där ätten tidigare ägde och bodde i en riddarborg.

Henrik von Vegesack, ordförande

ÅKERHIELM

Det var initiativtagaren till Åkerhielska släktföreningen, medicine doktor Gösta Åkerhielm af Margrethelund, som år 1917

skickade brev till ett mycket stort antal av våra ättemedlemmar med frågan om man var intresserade av att bilda en släktförening, gemensam för de båda friherrliga ätterna Blombacka och Margrethelund. Då

det visade sig att intresset var mycket stort, sammankallades medlemmar till ett möte där man fattade beslut om att bilda föreningen. Ett arbetsutskott tillsattes för att ta fram förslag till stadgar att presenteras på det första släktemötet år 1918. Första världskriget avslutades detta år och det var svåra tider i landet så släktemötet kunde genomföras i Riddarhuset först fyra år senare.

Den 21–23 september 2018 firade vi således vårt 100-årsjubileum och tillika det 32:a släktemötet.

Jubileet började med en välkomsträff med buffé under fredagskvällen i Läkarförbundets lokaler i Stockholm. På lördagen företogs en utfärd med m/s Waxholm III

med lunch ombord till museet Artipelag på Värmdö, där två guider visade oss den intressanta huvudutställningen *Bloomsbury Spirit*. Innan återfärd med buss till Stockholm fick vi möjlighet att lyssna till Artipelags grundare och eldsjäl, Björn och Lillemor Jakobson (BabyBjörn AB), som berättade om hur denna fantastiska konsthall kom till och drivs i dag.

I Riddarhuset inleddes kvällen med det formella årsmötet i Riddarhussalen. Till ordförande omvaldes Carl-Gustaf Åkerhielm af Margrethelund och till ledamöter Johan, Peter och Mats Åkerhielm samtliga af Blombacka samt Anna Persson (f. af Margrethelund). Till suppleanter valdes Gustaf Åkerhielm (f. 1971), Agneta Åkerhielm och Gustaf Åkerhielm (f. 1973), samtliga af Blombacka.

Därefter intog 97 släktingar från USA, Tyskland, Danmark och Sverige, jubileumsmiddag i Lantmarskalkssalen. Iréne och Mats-Göran Högström underhöll med musikstycken ur Samuel Fredrik Åkerhielms dansbok från 1785, allt framfört på 1700-talsinstrument och i tidsenliga dräkter. Kvällen avslutades med dans till orkester i StenhalLEN. Genom mycket vänligt tillmötesgående av Riddarhusets personal placerades släktens sköldebrev och brudkrona i en monter för att visas för intresserade släktingar.

Dagen därefter avgick abonnerad buss till Margrethelunds slott utanför Åkersberga för lunch innan vi tog farväl av varandra. Den gemensamma uppfattningen var att det varit ett innehållsrikt och trivsamt jubileumsfirande i dagarna tre med rika möjligheter till umgänge med släktmedlemmar i alla generationer.

Carl-Gustaf Åkerhielm af Margrethelund, ordförande

JOHANNITERORDEN I SVERIGE

PRO FIDE - PRO UTILITATE HOMINUM

**UNDERSTÖD TILL ÄLDRE OCH SJUKA
PERSONER I SMÅ OMSTÄNDIGHETER**

Johanniterorden i Sverige fördelar årligen omkring 6 miljoner kronor till hjälporganisationer och till enskilda äldre och sjuka i Sverige och utomlands.

Av Johanniterordens totalt 14 stiftelser är tre reserverade för medlemmar ur Ridderskapet och adeln och den i Sverige introducerade adeln.

Ansökningsperioden varar mellan 15 maj och 15 augusti 2019. Mer information finns på Johanniterordens hemsida www.johanniterorden.se. Där finns också ansökningsblankett för nedladdning under ansökningsperioden.

För enskilda gäller att ekonomiskt behov enligt Skatteverkets definition skall föreligga, dvs. en årlig inkomst av tjänst (pension, etc.) på högst fyra prisbasbelopp (2019: 186.000:–). Sociala behov kan beaktas.

POSTADRESS: Johanniterorden i Sverige, Box 24172,
104 51 Stockholm, tel. 08-664 40 20